

rem, plus darem. » Quare Augustus sestertia centum millia graeco numerari jussit. Verum pro graeco legendum est Graeco, puta homine Graeco, ut patet ex narrationis serie, et ex emendatis Macrobi codicibus.

Tertio, serpentes domari patet ex Plinio, lib. VIII, cap. vii, qui « Theonem in Arcadia servatum a dracone narrat. Eum nutrierat puer, dilectum admodum, pavensque serpentis naturam et magnitudinem metuens in solitudines tulerat; in quibus circumvento latronum insidiis, agnitioque voce, subvenit. » Idem, lib. X, cap. LXXIV, narrat de aspidem rem miram: « Ipsam (enim) cum ad mensam ejusdam in Aegypto veniens aleretur assidue, enixam catulos, quorum ab uno filium hospitem interceptum: illam reversam ad consuetudinem cibi intellexisse culpam, et necem intulisse catulo, nec postea in tectum id reversam. » Psyllus et Marsos domare serpentes tradit Plinius et alii, licet nonnulli viri sapientes censeant eos esse incantatores. Crocodilos mansuescere tradit Aelianus, lib. VIII, cap. iv: addunt alii Tondyris eis inaequitate, qui et addit murenam piscem agnovisse vocem Crassi Romani, et ab eo alitum et dilectam adeo, ut in ejus morte luxarit. De delphini in homines amore et obsequio mira narrat Plinius, lib. IX, cap. viii, nimirum quod ipse puerum a quo alebatur, in dorsum receptum, « Puteolos per magnum regnum in ludum ferebat: similis modo revehens pluribus annis, donec morbo extincto puero, subinde ad consuetum locum ventitans tristis et merenti similis, ipse quoque desiderio expiravit. » Et infra: « Que faciunt ut credatur, Arionem quoque citharœdice artis, interficere nautis in mari parantibus, ad intercipiendos ejus questus, e blanditum, ut prius caneret cithara; congregatis cantu delphinis, cum se jecisset in mare, exceptum ab uno Tenarum in littus pervectum. » Subdit delphinus evocatos a piscatoribus accurrere, et cogere mugiles in eorum retia. Quid ad hæc homines indociles, loquaces et indomiti? utique eis dociliores sunt delphini et bestie, magisque domari et regi se sinunt.

Et ceterorum — animalium. Ita Romana: legit Interpres τῶν ζῴων, id est *aliorum*, vel *indocilium*, id est *variorum*: jam legitur *indocilium*, id est *marinorum*: ita Syrus. Unde nonnulli pro « ceterorum » censent legendum *ceterum*. Ita Cajetanus, Clarius, Salmeron, Gagneus, Catharinus et alii. Ceterum enim varie sunt species, quas recenset Ronderletius et Aldrovandus, lib. *De Piscibus*. Maxima est balena, quam domat, imo regit pisciculus, cui nomen musculus. Hic enim eam ducit et præit, ejusque est quasi oculus, dux et monitor, indicans vada et pericula quæ cavere debeat, cibum ostentans, cæteraque omnia præsentens et præmonens: unde eo moriente moritur pariter balena, teste Aeliano, lib. II, cap. xiii, et aliis. Verum « ceterum » non respondet Graeco *indocilium*, id est *marino-*

rum: innumera enim sunt genera animalium marinorum, e quibus unum duntaxat est cetus.

DOMANTUR, — non ait, eicurantur, quia aliquæ bestie adeo fere sunt, ut plane eicurari nequeant; sed « domantur, » ut scilicet eorum feritas pascatur et refrænatur. Domantur autem multis pastu: illi enim a quo pascuntur, obsequuntur; alie frænis et capistris; alie flagellis et verberibus; alie per res quas metuunt, ut leones terrentur flammis, rotis et voce galli gallinaei; alie fame et inedia. Unde illud: « Quis docuit psittacum suum *γῆρα*? famas. » Alie per animalia sibirinica. Sic, inquit Plinius, lib. X, cap. LXXIV: « Dissident olores et aquile, corvus et milvus, cornices et noctuæ, mustela et cornix, turtur et pyralis, anates et gavia, soriæ et ardeola, ægithus minima avis cum asino, vulpes et Nili angues, mustela: et sues: dissident thoes et leones, et minima æque ac maxima. »

8. LINGUAM AUTEM NULLUS HOMINUM DOMARE POTEST. — (Cœmuenius legit interrogative, q. d. Fera domantur, cur lingua ab homine domari non possit? omnino potest: humanior enim et docilior est, quam fera. Abutebantur hac lectione et expositione Pelagiani, ut probarent gratiam Dei non esse necessariam, sed hominem suis et nature viribus posse refrænare omnes tam lingue, quam anime passionis et concupiscentias. Verum perperam: nam ceteri Græci et Latini legunt assertive, non interrogative. Sequitur enim: « Inquietum malum, plena veneno mortifero. » Ita S. Augustinus, *De Natura et gratia*, cap. xv. Idem, serm. 4 *De Verbis Domini secundum Matth.*: « Homo, ait, domat feram, non domat linguam; domat leonem, et non refrænâ sermonem; domat ipse, et non domat seipsum; domat quod timebat, et ut se domet, non timet quod timere debebat. » Et mox: « Ergo intelligamus, charissimi, quia si linguam nullus hominum domare potest, ad Deum confugiendum est, qui domat linguam nostram. Si enim tu eam domare volueris, non potes, quia homo es: linguam nullus hominum domare potest. » Sic Christus, *Matth.* xix 24, ait tam impossibile esse divitem salvari, quam impossibile est camelum transire per foramen acus. Mirantibus discipulis ac dicentibus: « Quis ergo poterit salvus esse? » respondit seque explicavit Christus dicens: « Apud hominem hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt, q. d. Non hominis, sed Dei virtute ac gratia potest dives salvari, æque ac camelus per foramen acus transire. Pergit S. Augustinus: « Attendite similitudinem ab ipsis bestiis quas domamus. Equus non se domat, camelus non se domat, elephantis non se domat, aspis non se domat, leo non se domat, et sic homo non se domat. Sed ut dometur equus, bos, camelus, elephantis, leo, aspis, queritur homo. Ergo Deus queratur ut dometur homo: ergo, Domine, refugium tu factus es nobis, etc. Quid ergo, fratres mei, dubitare debemus, quia

mansuetos nos faciet Dominus, si nos domandos ei præbeamus? Domuitis leonem quem non fecistis, non domat te qui fecit te? etc. Imago Dei domat feram, et non domat Deus imaginem suam. »

Subdit modum domandi Dei, scilicet tribulationes. « In illo, ait, spem nostram ponamus, et donec domemur et perdomemur, id est perficiamur, domitorem feramus. Plerumque enim profert domitor noster etiam flagella. Si enim tu ad domanda jumenta (id est, adjumenta infirmitatis tuæ) tua, profers virgam, profers flagellum; Deus non profert ad domanda jumenta sua, quod sumus nos, qui de jumentis suis faciet filios suos? » Et paulo post dat stimulum præmii: « Domito tibi Deus hereditatem servat, quod est ipse Deus; et constituit te cum *ar* *his* in æternum, ubi jam non indigeas domari, sed tantummodo a piissimo possideri. Erit enim tunc Deus omnia in omnibus: nec erit ulla infelicitas quæ nos exerceat, sed felicitas sola quæ pascat. » Subdit exemplum filii quem castigat et erudit pater, ut eum honorum omnium relinquat heredem: « Deus autem tuus, redemptor tuus, castigat tuus, pater tuus erudit te. Quo? ut accipias hereditatem, ubi non efferas patrem, sed hereditatem habes ipsam patrem. Ad hanc spem erudiris et murrucas, et si quid triste acciderit, fortasse blasphemias, et si quid triste acciderit, ut flagellet te et recipiat te, quam parcat tibi et deserat te? » Unde concludit: « Dicamus ergo: A te non recedemus, cum liberaveris nos ab omnibus malis nostris, et impleveris nos bonis tuis. Bona das, blandiris, ne fatigemur in via. Corripis, cædis, percutis, diriges, ne aberremus a via: sive ergo blandiris, ne fatigemur in via: sive castiges, ne aberremus a via; Domine, refugium tu factus es nobis. » Hoc est quod ait Sapiens, *Proverb.* xvi, 4: « Hominis est animam preparare, et homini gubernare linguam. » Nam, ut ait Ecclesiasticus, cap. xix, vers. 17: « Quis est qui non deliquerit in lingua sua? » adeo ut et S. Job ita laudatus a Deo dicat, cap. xii, vers. 3: « Inspicienter locutus sum, et quæ ultra modum excederet scientiam meam. » Tanta enim est lingue cupiditas et pruritus ad loquendum, quanta est ejus qui hausit venenum ut illud evomat, quanta est musti bullientis et diffringentis lagenas, quanta est vulnerati ut sagitta eximat. Audi Ecclesiasticum, cap. xix, vers. 40: « Audisti, ait, verbum adversus proximum tuum? commoriari in te, fidens quoniam non te dirumpet. A facie verbi parturit fatuus, tanquam gemitus partus infantis. Sagitta infixæ femori carnis, sic verbum in corde stulti. » Unde Eliu, *J.* xxxii, 18: « Plenus sum, inquit, sermonibus, e oarctat me spiritus utri me. En venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculæ novas dirumpit. » Hinc lingua a Nazianzeno, tract. *De Sententia*, vocatur *ἄρρατος*, id est *indomabilis*; *ἐκτατός*, id est *effrenis*; *ἀσέβητος*, id est *ecceus*, quia

scilicet frænari non potest a natura, sed a gratia; non ab homine, sed a Deo. Rursus, quia cum gratia communi et ordinaria nemine, id est, pauci et vix ullus, ita eam frenare potest, quin aliquando exorbitet, et frænæm excutiens instar effrenis equi hæc illuque discurrat, et in aliorum noxam grassetur. Unde Nazianzenus, loco citato, ait se jejuniis, vigiliis, ciliciis, humi cubatione domuisse gulam, libidinem, iram, etc., sed non linguam.

Namque mihi, ait, effrensus lingua est et garrula, per quam Livor me innumeris afflicti usque malis.

Verum loqui videtur de lingua non sua, sed invidiorum sibi detracturam, sequæ exigentiam.

Præclare hæc Jacobi sententiam prætractat B. Petrus Damianus, lib. II, *epist.* 18 ad *Cardinal.*; additque Religiosus per cætera tere securis a sola lingua esse periculum damnationis (quod et alii viri sapientes olim asseruerunt, et etiamnum asserunt). « Fateor, ait, fratres mei, nil fere in monasteriis agitur, unde mens mea terribilius super monachos immineere Dei iudicium suspicetur: nam continuo meatus impulsu, quasi torrens per decliva devexa procedens eorum lingua deurrat; et cum tintinnabulum sonat, sic illis est, tanquam si de repente profusus lectu eorum caput illidat. Quod tamen de quibusdam, absit autem ut de omnibus dicam, etc. Omnibus horis laborandi, ac legendi studium quiddam postponentes, abutantur in fabulis, et quiddam laboribus ac lectionibus debent, totum vaniloquis sermonibus exhibent. » Et mox citato *Provert.* xviii: « Mors et vita in manu lingue: quem inhonestum est, ait, ut in hoc munere, quo creaturis omnibus homo præponitur, ipse largitor ab homine frequentius offendatur! Et cum naturis reliquis homo presideat, easque sue ditionis legibus subdat, quanti pudoris est, ut carunculam tenuem quam intra facies includit, edomare non possit! Unde et Jacobus dicit: Omnis natura bestiarum et volucrum domabilis est, linguam autem nullus hominum domare potest. Nullius quippe fræna doctoris coercere valent linguam se cohibere nolentis: est hæc ejus nova et tertia hujus loci S. Jacobi expositio; alioqui si pulsat et nititur, quod optat procul dubio consequetur. » Et inferius: « Serpentes sunt de quibus dictum est: Venenum aspidum sub labiis eorum. Ubi ergo supervacuis vacatur inopiis, et quasi symbola congeruntur verbis otiosis, apud intrinsicis auscultantem non sermones hominum, sed quasi multigena decernitur vociferatio bestiarum. Ipse nimirum est, de quo in *Canticis*, cap. II, dicitur: Dilectus meus respicit per fenestram, respicit per cancellos. Et ipse per Prophetam (*Jerem.* vii): Attendi, ait, et auscultavi; nemo quod bonum est, loquitur. Sed ut noster sermo ab ea quam semel cepit, materia non recedat, et loquentium vitia per non loquentium animalium prosequ-

quatur exempla, nunquam fauces hydru ingreditur, nisi cum crocodilus oscitans invenitur: nam si clausum os teneat, insidiantis impetum non formidat. Anthalopus cum exclamat, ad suum ignarus interitum, gladios venatoris invidat; si donec obicitur, persequens industriam fugacis cursus opinione delusit. Atque ut hoc inferam, quod cancer ostreo, facit plerumque diabolus ma-
monacho, etc. Solenter explorat, si quando ostreum se contra solis radios aperiat: tunc ergo calcem clandestinus incursator immittit, sicque hiantia claustra reperiens, viscera ostrei interna decerpit. Ostreum significat monachum qui nitrum vivit, dum sub silentii censura concluditur: perit aulem cum ad loquendum immoderatus aperitur. Quid enim designat calcem, qui ostreo ne recludatur injicitur, nisi duritia consuetudinis, qua quisque ne sese ad penitentiam emolliat, induratur. Nam quasi quidam lapillus prava consuetudinis obstat, ne is qui fabularum vacat ineptiis, a sua se vanitate recludat. Cancer qui post se naturaliter graditur, est apostata spiritus, qui postquam semel a conditore recessit, in posterius relabi nunquam desit.

INQUIETUM MALUM, — *ἀκατάστατον*, id est, ut Pagninus et Vatablus, *theocribile*; S. Hieronymus, lib. II *Contra Pelagium*, *incontinens*, scilicet passivus, quod contineri et cohiberi nequit; alii, *incohibile*; Syrus, *inimpedibile*, *irremorabile*; alii, *intolerabile*.

Nonnulli legunt *ἀκατάστατον*, id est, *inconstans*, instabile, consistere non potens, sicut cor et pulmo, quibus lingua respondet, et quoad formam assimilatur, consistere nequeunt, sed perpetuo agitantur: cor, ut spiritus vitales toti corpori subministrat; pulmo, ut cor refrigeret. Unde Poeta:

Cor sapit, et pulmo loquitur, sed commovet iram,
Spem ridere facit, cogit amare jecur.

Item *ἀκατάστατον* est seditiosum et tumultuosum: nam *ἀκατάστατος* est *seditio*, inconstantia, tumultus, confusio, turbatus rerum ordo. Hinc et sequitur: « Plena veneno mortifero. » Porro cor lingua fit inquieti, causam dat S. Augustinus, serm. 31 *De Verbis Apost.*: « Lingua, inquit, facilitatem habet motus, in vultu posita est, facile in lubrico labitur. Quanto illa citius et facilius movetur, tanto tu adversus illam fixus esto. Dormabis, si vigilabis; vigilabis, si timebis; amebis, si Christianum te esse cogitaveris. »

PLENA VENENO MORTIFERO, — quo proximi famam, suam et audientis animam, ac saepe multorum corpora occidit per odia, rixas et bella que suscitavit; unde *Psal.* CXXXIX, 4: « Aconerunt, ait, linguas suas sicut serpentes: venenum aspiderunt sub labiis eorum. » Et *Psal.* v, 11: « Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, judica illos Deus. » Sepulcrum est, *primo*, quia lethiferum est guttur maledicentium,

et quos teligerit occidit, et in sepulcrum infert, juxta illud *Jeren.* v, 16: « Phœrea eius quasi sepulcrum patens, » q. d. Nabuchodonosoris sagitte sunt lethiferae, et omnes quos confixerit, occidit et sepeliet.

Secundo, quia instar sepulcri tetrum et lethalem halitum ac virulentiam calumniarum, dolorem et impiarium machinationum exhalat.

Tertio, qui obscena loquuntur, ait ibidem S. Chrysostomus, ora habent quasi sepulcra, quia fetor ille spiritalis, qui ex anima putrefactione oritur, fetore sensibili major et gravior est.

Lingua ergo similis est hydrargyro, sive argento vivo, quod consistere nequit, sed perpetuo agitatur, ac si tangatur, in mille et minutissimas partes dissillit; estque venenum exitiale, ut si vel minimum quid ex eo hauriatur, illico infernitas: ut olim Lovanii juvenem curiositas causa illud delibantem, illico interimi conspexit. Porro alludit Jacobus ad linguam aspidum et serpentum, quae venenata est, et venenum morsu effundit. Nam animalia quae veneno nocent, venenum in vesica sub lingua inclusum habent; cum vero mordent, rumpitur, et morsu venenum effundunt, ait Mercurialis, lib. *De Venen.*, juxta illud *Job*, cap. xx, vers. 42: « Cum enim dulce fuerit in ore ejus malum, abscondet illud sub lingua sua. »

9. IN IPSA (id est ipsa, per ipsam) BENEDICIMUS DEUM, — tum psallendo, tum docendo, tum concionando, etc. (1). Hoc enim est finis linguae ob quo nobis a Deo est indita, scilicet ut illa Deum glorificemus, aliosque glorificare doceamus. Ita fecit S. Antonius de Padua, qui ardenti corde et lingua concionando innumeratos ad Deum convertit. Unde 32 anno a morte ejus, lingua ejus incorrupta, recens et rubicunda inventa est a S. Bonaventura, qui lacrymando eam deosulans: « O lingua benedicta, inquit, quae Dominum semper benedixisti, aliosque benedicere docuisti, nunc liquet quam grata ei fueris, quantique apud eum meriti. » Ita habet ejus Vita et Chronica Ordinis S. Francisci: quae et addunt ipsius S. Bonaventurae linguam 160 annis post mortem, puta anno Domini 1434, integram et recentem esse repertam, aequae ac cor et caput in translatione ejusdem. Ita Psaltes, *Psal.* XXXIII, vers. 4: « Benedicam, inquit, Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. » Ita Sancti in oculis non aliud lingua concinunt quam Dei laudes et magnalia. *Apo.* iv, 8, et cap. v, vers. 8, et cap. vii, vers. 12: vide ibi dicta. Quocirca S. Paulus quasi angelus terrestris, satagoes fideles effi-

(1) Per communicationem Jacobus loquitur in prima persona; intelligit autem multos, imprimis, ut videtur, doctores sancti. Isti impietatis magistri volebant vidari suis celebrabant; sed Hippocraticum alicorum satis retinebant, se non esse Dei amicos. Quomodo enim Deum ex animo veneret is, qui hominibus, omnino in his teris creaturam presumpsissent, imprecatur?

cere ocellas et angelos: « Implemini, inquit, Spiritu Sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis, et hymnis, et canticis spiritalibus, cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino, gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini nostri Jesu Christi, Deo et Patri, » *Ephes.* v, 18. Ita S. Nozianzenus in *carm. De Silentio*, de lingua canit:

Sum lyra supremi regis, molissime canoris
Hinc cano, qui tremulo caneta pavore quatit.

Ita S. Augustinus, totis tredecim libris *Confessionum*, assidue benedicit, laudatque Dominum; unde ita orditur: « Magnus es, Domine, et laudabilis valde; magna virtus tua, et sapientie tue non est numerus. Et laudare te vult homo, aliqua portio creaturae tuae, et homo circumferens mortalitatem suam, circumferens testimonium peccati sui, quia superbis resistis: et tamen laudare te vult homo, aliqua portio creaturae tuae. Tu enim excitas ut laudare te delectet: quia fecisti nos ad te, et inquietum est cor nostrum donec requiescat in te. » Et lib. IX, cap. 1: « Laudet te cor meum et lingua mea, et omnia ossa mea dicant: Quis similis tibi? » Quocirca impius Nestorius lingua abulens, et maledictum Christo, ejusque matri, dicebatque et ejus matrem non esse Deam, ac consequenter ejus matrem non esse Deiparam, sed Christiparam, in eadem a Deo mulciatus est: lingua enim ejus a veribus corrosa et exesa est, teste Cedreno et Evagrius, lib. I, cap. vii. Ex adverso Martyres plures, quibus ob confessionem exactae erant linguae, Deum laudarunt perinde ac si ille exactae non fuissent, ut fecerunt Martyres Africani, teste Victore Uticensi in *Persecutione Wandalica*. Tota ergo vita fidelium, praesertim Clericorum, Religiosorum et Praedicatorum, non aliud esse debet, quam continua Dei laus et praedicatio.

Dicit hoc Jacobus, ut ostendat proprium finem et usum linguae, qui est benedicere et laudare Deum, ut ex illo ostendat gravitatem abusus, quo homines passim eadem impio et quasi sacrilege abutuntur ad maledicendum. Nam, ut ait S. Chrysostomus, hom. 14 in epist. ad *Ephes.*, « Os habes, inquit, spirituale obsignatum Spiritu Sancto: cogita quae sit oris tui dignitas. Patrem vocas Deum, et fratrem mox vituperas? Cogita qua mens dignatum sit os tuum, quae contingat, quae deguset, quo cibo fratur. Perpende cum quibus tempore mysteriorum astes, nempe cum Cherubim ac Seraphim. Seraphini neminem vituperant, sed unus et idem usus ora illorum adimplet, nempe benedicendi et glorificandi Deum. Quomodo ergo potes cum illis dicere: Sanctus, sanctus, sanctus, qui ore tuo ad vituperium abuteris? » Orientum ergo est qui lingua praedicat Dei bonitatem, eandem vero exactum in consortes et proximos suos. Indignus est hominis titulo qui pacem habet in ore, opere autem serit litas

et bella; qui semen crelestis doctrinae pollicetur, et merum seminat acnimum. Idem Chrysostomus, hom. 21 in epist. ad *Rom.*: « Quomodo, inquit, sacram oblationem stimes, qui linguam humano sanguine eruentasti? Quomodo pacem das ore, bellis adeo refero? »

DEUM ET PATREM. — Deum qui est pater omnium. Vide dicta cap. I, vers. 27.

ET IN IPSA MALEDICTUMS HOMINES, — *κατάραται*, id est *caecratur*, mala imprecamur, diris devovemus; rursus, calumniamur, conviciamur, iridemus, subsannamus, etc.: haec enim omnia significat *κατάραταις* per catachresin. Vide runt ipsorum per umbram Gentiles: Antichristus rogatus quid in homine esset optimum, quid pessimum, respondit: lingua; testis est Laertius, lib. I, cap. ix. Bias Amasi regis Egypti poseenti optimum et pessimum ex victimis, linguam remisit, sentiens linguam, si ratione regatur, esse optimum hominis membrum; sin ira, alavapione instigetur, esse pessimum. Ita refert Plutarchus, lib. *De Gavallitate*. Vide Pierium, lib. XXXIII, tit. *De lingua*.

QUI AD SIMILITUDINEM (id est imaginem: vide dicta *Genes.* i, 26) DEI FACTI SUNT, — q. d. Maledicendo homines, maledictum Deum, quia homines sunt opus, creatura et imago Dei. Præbere S. Ambrosius, lib. *De Dignitate humanae coelit.*, cap. iii: « Quis major, inquit, honor homini potuit esse, quam ut ad similitudinem sui factoris conderetur? » Et S. Leo, serm. 1 *De Jesu Xpo memris*: « Si fideliter aequo sapienter creationis nostrae intelligamus exordium, invenimus hominem ideo ad imaginem Dei conditum, ut imitator sui esset auctoris, et hanc esse naturalem nostri generis dignitatem, si in nobis quasi in quadam speculo divinae benignitatis forma resplendet. » Explicat venenum mortiferum lingue, taxatque proprie eos qui pii videntur, Deumque benediciunt psallendo, orando, praedicando, et interim proni in maledicentiam assidue eandem lingua petulantur maledicent proximis, eo utique nocentius, quo ex pietatis specie, quam prae se ferunt, juste et pie id facere videntur. Tales sunt non pauci qui frequentes sunt in officis divinis, et domum reversi eam implent rixis, jurgis, calumniis, maledictis, ut in templo videntur esse angeli, in domo demones. Contra quos magna patientia certandum est, et cogitandum illud Seneca: *De Beneficis fortibus*: « Bene nesciunt loqui; faciunt non quod mereror, sed quod solent: quibusdam enim canibus sic innatum est, ut non pro feritate, sed pro consuetudine latent. »

Sensus ergo est, q. d. En lingua adeo plena est veneno mortifero, ut etiam tunc cum Deum laudat, non esset a maledictis in proximis, Itaque in Deum sit injuria, adeoque Deum simul maledicat et benedicit. Qui enim imaginem, imo amicum et filium regis violat, aut maledicenti, regem violat aut maledicenti; multo magis qui Dei Unde

Œumenius hæc legit interrogative : « In ipsa benedicimus Deum, et in ipsa maledicimus homines? » *q. d.* Fierine potest, ut eodem ore et lingua laudemus Deum et vituperemus homines, qui sunt peculum et imago Dei? Fierine potest ut simul laudes et vituperes Deum? laudes in se, vituperes in sua imagine? Unde subdit Jacobus : « Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri; » sed si laudas Deum, lauda et hominem, qui est magna Dei portio. Hoc est quod ait Sapiens, *Prov. cap. xiv, vers. 31* : « Qui calumniatur egentem, exprobrat factori ejus; honorat autem eum, qui miseretur pauperis. » Et Psaltes, *Psal. xlix, 16* : « Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? etc. Os tuum abundavit malitia, et lingua tua concinnabat oculos, sedens adversus fratrem tuum loquebaris. » Tales similes sunt pantheræ, quæ cum homini nocere nequit, imaginem ejus dilacerat, teste S. Basilio, orat. 10 *De Invidia* : ita et hi cum Deo nocere nequeant in seipso, nocent ei in sua imagine, puta in homine.

Nota : Etsi homo quoad naturam inferior sit angelo, itaque minor imago Dei, tamen quoad quædam angelum superat, magisque quam ille est imago Dei. *Primo*, quia mundus hic visibilis creatus est propter hominem, non propter angelum, utpote qui spiritus est invisibilis. Homo ergo in mundo est quasi princeps, rex et Deus quidam terrestris; in eo ergo magis refert Deum quam angelum. *Secundo*, quia omnes bestiae, aves, pisces, elementa, sidera, cæli, quin et angeli serviunt homini perinde ac servant Deo. *Tertio*, quia homo per tot rerum inventiones, per tot fabricas et machinas, per tot fructuum rationem et productionem, per tot artes mechanicas quibus nihil non efficit, videtur imitari Dei omnipotentiam, omniscientiam rerumque omnium creationem. *Quarto*, quia hominis productio refert S. Trinitatem : Adam scilicet ingenitus representat Patrem ingenitum; Eva producta ex Adamo, Filium genitum; Seth, Spiritum Sanctum procedentem ex utroque, uti innuit Nazianzenus, orat. 39. *Quinto*, quia sicut in Deo sunt omnes rerum species et gradus vel formaliter, vel eminenter : ita sunt et in homine. Homo enim habet esse commune cum inanimatis, vivere cum plantis, sentire cum animalibus, intelligere cum angelis. Denique homo est affluus, consanguineus et frater Dei per Verbum incarnatum, non angeli : Christus enim nascens non a angelos apprehendit, sed semen Abrahæ, *Hebr. ii, 16*. Noli ergo, o homo, te abjicere et tanti generis esse degener, sed divina consors natura despicere hæc vilia et exilia, suspice illa magna et divina, Deum tuum imitare. « Esto quidam quasi in terris ambulans Deus, et sanctus in carne angelus. »

Vidit hæc per umbram Trismegistus; unde scribens ad Asclepium exclamat : « O Asclepi, magnum miraculum est homo, animal adorans

Deum. Hic enim in naturam Dei transit, ipsi se sit Deus. Hic humane naturæ partem in seipso despiciit, alterius partis divinitate confusus : diis cognata divinitate conjunctus, partem sui qua terrenus est despiciit : cætera omnia quibus se necessarium esse cælesti dispositione cognoscit, nexu secum charitatis astringit, siquæ suspiciit cælum. Sic ergo felicior loco mediocritas est positus, ut quæ infra se sunt diligit, ipse a superioribus diligatur. Elementis velocitate miscetur. Acumine mentis in maris profunda descendit : omnia illi lucent. Non cælum videtur altissimum; quasi enim proxima sagacitate animi intuetur. Intentionem animi ejus caligo aeris non confundit, non aquarum altitudo aspectum ejus obtundit : omnia idem est, et ubique idem est. » Nam, ut aiunt Theologi : « Factus est homo ut Deum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, possidendo fruerelet. »

40. EX IPSo ORE PROCEEDIT BENEDICTIO ET MALEDICTIO. — Exaggerat mali indignitatem, illudque insistendo et repetendo perurget, *q. d.* Ex eodem ergo ore procedit benedictio et maledictio, quod in se tam iniquum et indignum esse liquet, ut aliis verbis magis exaggerari non egeat, imo nequeat; unde Œumenius rursum hæc legit et intelligit interrogative : « An justum est ut ex eodem ore et benedictio et detestatio egrediat? non profecto. » Hinc et leni piaque, sed efficaci correptione idipsum studiosè cavendum, monet S. Jacobus, dicens : « Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri; » sed ore ad benedicendum tantum (ad hoc enim nobis a Deo inditum est), non ad maledicendum, uti nos convenit. S. Maximus, *serm. 43*, et alii hanc Jacobi sententiam apposite exponunt de adulatoribus qui palam laudant, occulte vituperant, et ex eodem ore calidum et frigidum, ut vulgo dicitur, efflant. Verum prior sensus videtur genuinus : loquitur enim de eadem benedictione et maledictione, de qua locutus est immediate ante.

Disce hic mansuetudinem in corripiendo a S. Jacobo, quam ipse didicit a Christo, cui per omnia similis erat, ideoque vocabatur frater Domini : unde et subditos vocat « fratres. » Præclare S. Chrysostomus, *hom. 32 ad Popul.*, ait linguam nostram fieri linguam Christi, si in loquendo, docendo et corripiendo imitemur mansuetudinem Christi. Ita David de se : « Memento, inquit, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus, » *Psal. cxxxi, 1*. Et Paulus, *II Corinth. x, 1* : « Ipse ego Paulus, inquit, obsecro vos per mansuetudinem et modestiam Christi. » Et *Ephes. iv, 1* : « Obsecro itaque vos ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate et mansuetudine. » Et *I Timoth. vi, 11* : « Tu vero, o homo Dei, hæc fuge, sectare vero justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. » Et *ad Titum, iii, 2* : « Omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes

homines. » Aurea est Sapientis vox : « Fili, in mansuetudine opera tua perfice, et super hominum gloriam diligaris, » *Eccli. iii, 19*.

11. NUMQUID FONDS DE EODem FORAMINE EMANAT DULCEM ET AMARAM AQUAM. — *q. d.* Non. Ergo nec homo ex eodem ore debet proferre benedictionem, quæ est quasi aqua dulcis; et maledictionem, quæ est quasi aqua amara amaricans Deum et homines, sed solum benedictionem. Rursum, sicut aqua amara immixta dulci eam efficit amarâ, ita dulcedinem benedictionis maledictionis amaritudo in eodem ore consumit, ait Beda; sicut modicum fermentum totam massam corrumpit, *I Corinth. v, 6*. Huic tamen non obstat quin concionator populo nunc blandiri, nunc minari et objurgare; nunc dulcia Dei promissa, nunc amara ejus minas et pœnas proponere debeat : quia hæc omnia inducunt populum ad Deo servitium et benedicendum, ideoque sunt Dei benedictio, non maledictio.

Nota : Quidam fontes dulcem et amaram fundunt aquam, sed diverso tempore, vel loco. Audi Plinium, *lib. II, cap. ciii* : « In Troglodytis fons appellatur dulcis, et circa meridiem maxime Solis appellatur dulcis, et circa meridiem maxime frigidus; mox paulatim tepescens, ad noctis media fervore et amaritudine infestatur. » Et mox : « Lyncestis aqua quæ vocatur Acidula, vini modo temulentos facit. In Andro insula templo Liberi patris fontem nunc januarii semper vini sapore fluere Mutianus credit. » Addunt nostri Conimbrienses, *tract. 9 in Meteora, cap. ix*, « in Troglodytis lacum esse qui ter die fit amarum salsusque ac deinde dulcis, totiesque etiam noctu. » Similes in Ardanna, non longe a Leodio, sunt fontes Sphadani aciduli, qui ferri, nitri, sulphuris et vitrioli saporem referunt; eo quod eorum aqua per venas ferri, nitri, sulphuris et vitrioli perlabatur, eorumque vim et saporem imbibat, uti e triennali experientia eos frequentando didici : quocirca obvium vicini fontes diversos habent sapes, ob diversas venas quas pertranseunt : imo idem fons, si per aliam venam labatur, saporem mutabit.

Talis quoque est Arethusa, fons et flumen Syracusæ, qui diversis in locis fertur diversum habere saporem, eo quod alii fontes in eum influant; et quia sub mari labitur, si ex eo quid hauriat, marinam et salsam dulci immixtam emanabit, de quo Virgilius, *ecloga X* :

Extremum hunc, Arethusa, mihi concede laborem,
Sic tibi, cum fluctus subterlabere Sicanos,
Doris amara suam non intermiscet undam.

Sed audi Thomam Fazellum, oculatum testem, qui de Arethusa ita scribit, *lib. IV De Reb. Siculis, pag. 89* : « Crassas saliosioresque et ad potum injucundas habet aquas; quarum usum, cum duræ et incoctiles sint, incoquilatit humanæ minus conferre lib. II docet Athenæus. Non procul ab Arethusa, in mediis maris fluctibus fons aquæ

dulcis mire exundat, caputque inter aquas salvas attollit, oculus Cilicæ vulgo appellatur. » Et mox : « Quod si ex Arethusa fontibus hic non est unus, ex aliquo certe vicino monte gigni, et ex pelagi vadis, expellente eorum interiori ventu, sursum emergere necesse est. » Et anteriori causam aperit, scilicet quod aqua Arethuse non oriatur in Sicilia, sed in Achaia et Peloponneso. Siquidem Alphæum, ait, Achaia regionis fluvium terra absorptum, subter mare in Siciliam per passuum millia fere quingenta fluere, atque ex hoc fonte Arethuse rursum emergere primum Pindarus, deinde Timæus, quos Græci et Latini secuti sunt, tradiderunt. Sic de Aseanio lacu et fontibus Chalcidis scribit Plinius, *lib. XXXI, cap. x*, eorum superficiem dulcem esse et potabilem, inferiores vero partes nitrosas et amaras.

Verum S. Jacobus loquitur de fontibus communibus et ordinariis : hi enim simul aquam dulcem et amaram non reddunt; pauci jam nominati extraordinarii sunt, et quasi portenta et monstra naturæ, ideoque sunt typi et symbola linguæ, quæ simul fundit maledictionem et benedictionem, ideoque ipsa pariter ostentum est et monstrum naturæ. Adde, licet in jam dictis fontibus, exterior fons, puta fontis orificium sit idem, quod emanat aquam dulcem et amaram; tamen interior fons, hoc est, ipsa prima vena et scaturigo, quæ est quasi cor ut aere fons, est diversa, ut patet ex dictis de fonte Arethuse, cui nomen *oculus Cilicæ*. In homine autem secus se res habet. Sicut enim in eo unus est fons exterior, puta unum os, proferens bona et mala : sic et unus est fons interior, puta unum cor et una anima, ex quo utraque manant. Hoc ergo instar portenti est et prodigii, quod scilicet idem cor per eandem linguam injuriam et laudem, pietatem et impietatem, mortem et vitam, veritatem et mendaciam depromat.

12. NUMQUID POTEST, FRATRES MEI, FICUS UVAS FACERE. — Græca et Syrus pro *uvæ* legunt *diaræ*, id est *olivæ*, et tunc major est antithesis : ficus enim sunt dulces, olivæ vero amaræ; sed sequentia indicant de uvæ agi. Subdit enim : « Aut vitis ficus? » *q. d.* Nullo modo : nec enim vitis per se aliud quam uvas profert, nec ficus vili inseri potest, ut in ea productæ ficus, uti pirus inseritur pruno, atque in pruno profert pira.

SIC NEQUE SALSA DULCEM POTEST FACERE AQUAM. — « Salsa, » id est fons salsus : unde græce est, « sic nullus fons salsus salsam ac dulcem potest edere aquam. » Ita Tigurina, Pagninus et alii, Probat enim priorem similitudinem, scilicet quod ex eodem fonte non manet aqua dulcis et amara (ex qua probat et concludit moraliter non posse, id est non debere, ex eodem ore prodire benedictionem et maledictionem), alia similitudine vitis et ficus, quarum illa non ficus, sed uvas duntaxat, hæc non uvas, sed ficus duntaxat profert. Burgensis tamen censet hic esse aliam,

puta te tam similitudinem : primam enim peti a fonte, secundam a vite et ficu, tertiam hic ex aqua salsa, quae ex se non potest dulcem diffundere. Verum si diffundit, ergo fons est et fontis rationem habet : quare eadem est hæc similitudo cum prima. Ex hisce similitudinibus ostendit Jacobus innaturale esse et præter rerum ordinem, ac quasi cum ipsa natura pugnare, ut ex ore a Deo et natura destinato ad benedicendum procedat maledictio : sicut cum natura pugnat, ut ex fonte dulci procedat aqua amara, ex vite ficus, ex ficu uva; ideoque idipsum fieri nequit. Rursum, sicut aqua amara immixta dulci eam facit amaram, ita maledictionem mixtam benedictioni in eodem ore eam vitare, ac quasi convertere in maledictionem; quia scilicet maledictio est os, quod cum sit soli benedictioni destinatum, ex se emittit maledictionem : bonum enim est ex integra causa, malum ex singulis defectibus, ut ait S. Dionysius. Insuper sicut ficus non profert uvas, nec vitis ficus : sic maledictio, licet aliquid boni ad tempus loqui videatur, fructum benedictionis habere nullatenus posse. Ita Beda. Porro octo differentias et quasi species malæ lingue assignat Thomas Anglicus : nimirum lingua tertia, inquit, de qua *Ecdi.* xviii, 16, est detrahorum, solumque detrahit; falsa est adulatorum, *Ecdi.* xx, 18; magniloqua superbiorum, *Psal.* xi, 4; viperea hereticorum, *Job* xx, 16; blasphemata maledictorum, *Job* xv, 3; dolosa hypocritarum, *Psal.* cxix, 2; coquinata luxuriosorum, *Ecdi.* ii, 3; iniqua advocatorum, *Prov.* cap. xvii, vers. 4.

Nota : S. Jacobus noxam et damna lingue demonstrat ex duodecim partim argumentis, partim attributis. *Primum* est vers. 3, quod instar equi sit offensivus. *Secundum*, vers. 4, quod modica licet, magna tamen exaltet. *Tertium* ibidem, quod sit instar scintille quæ totam silvam comburit. *Quartum*, vers. 6, quod sit universitas iniquitatis. *Quintum* ibidem, quod maculet lotum corpus. *Sextum*, quod inflammet totam rotam navilialis et vitæ nostræ. *Septimum*, quod inflammetur a gehenna. *Octavum*, quod magis indomita sit quam omnes fera, ideoque a nemine domari possit. *Nonum*, quod sit inquietum malum. *Decimum*, quod sit plena veneno mortalis. *Undecimum*, quod cum sit data et dicata benedictioni Dei, simul tamen maledicat proximis. *Duodecimum*, quod sit quasi fons monstruosus, eructans simul aquam dulcem et amaram (1).

13. QUI SAPIENS (σοφός, id est eruditus, scilicet rerum divinarum) ET DISCIPLINATUS, — ἠμάρτανος, id est sciens ea quæ ad praxim et mores pertinent, non tantum speculative, sed et practice, hoc est, discipline studiosus.

(1) Sic neque salsa dulcem potest facere aquam, q. d., aut Allioi : Creatura quæque suam sequitur a Deo sibi destinatum finem : ita quoque lingua ad bonos usus destinata eos semper sequi et perscrutari debet.

Porro idem est sapiens et disciplinatus; sed hic illi additur, ut significetur sapientem non speculative dumtaxat, sed et practicum esse debere, puta disciplinatum et bene institutum : unde vers. ultimo discrete asserit sapientiam esse pudicam, pacificam, modestam, suadibilem, etc. « Disciplina enim est moram ordinata correctio, et regularum a maioribus traditarum studiosa observatio. » Ita Cicero, *Tuscul.* IV : « Sapiens, ait, est qui rerum divinarum et humanarum (ad quas pertinet morum disciplina) scientia est præditus. »

OSTENDAT EX BONA CONVERSATIONE OPERATIONEM SUAM IN MANSUETUDINE SAPIENTIE. — Syrus, ostendat opera sua in conversationibus bonis. Rediit S. Jacobus ad doctores et magistros, de quibus egit vers. 1, quorum occasione hucusque digressus est ad vitia lingue. Eis ergo impense commendat mansuetudinem et modestiam, ut plus doceant exemplo quam verbo; plus modesta et miti conversatione, quam magna ostentatione sapientie. Magis enim docent et movent opera quam sermones, magis vita quam vox. Ita Christus prius cepit facere, deinde docere, *Act.* ii, 1. Christum imitatus S. Petrus pastoribus hanc legem præfigit *epist.* I, cap. v, vers. 3 : « Forma, inquit, facti gregis ex animo; » premiumque assignat : « Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam. » Et S. Paulus *Philipp.* iii, 17 : « Imitatores mei estote, fratres, et observate eos qui ita ambulantes scitis habetis formam nostram. » Hinc pontifex Aaronicus in Rationali ad peccata gestabat « urim et thummim, » id est doctrina et veritas, ut significaret in Pontifice requiri tam veritatem, id est integritatem vitæ et exempli, quam doctrinam legis et Scripture, *Exodi.* xxviii, 30 (2).

Insignis in hac re fuit Origenes, de quo scribit Eusebius, lib. VI *Histor.* cap. iii, « quod qualis ejus erat sermo, tales et mores; et quales mores, talis sermo, » ideoque habitus est Ecclesie osculum, orbisque miraculum, ac plurimos ad fidem et sanctimoniam convertit. Ex adverso profert ille qui audivit : « Verba tua sunt verba Dei, sed facta tua sunt facta diaboli. »

Illustrior fuit S. Lucianus Martyr, qui adeo moribus erat compositus, pius, hilaris et sanctus, ut angelus videretur, omnesque ad sui et Christi amorem alliceret : quocirca Maximianus Imperator non nisi eminus et per velum eum aspiceret et alloqui est ausus, timens ne et ipse ab eo virtutis quasi philtro dementaretur, velletque fieri Christianus. Vide dicta *Philipp.* iv, 3.

Similis fuit S. Bonaventura, in ejus funere perorans in Concilio Lugdunensi anno Domini 1274, Petrus Tarantius, Cardinalis ex Ordine S. Dominici, qui postea creatus Pontifex dictus

(2) Operationem suam, » Gall. *son talent*, ostendat scilicet se esse sapientem, idque per sapientiam lenitate conditam. *Exodi.* xxviii, 30. Hic ostendit suam operationem suam in conversationibus bonis, quæ sunt verba Dei, sed facta diaboli.

est Innocentius V, inter alias ejus laudes dixit : Quoquoque aspiciant vel audiant S. Bonaventuram, ejus amore capiuntur, illi cedebant, illius sententiam et consilium amplectebantur; eo quod esset benignus, affabilis, humilis, charus omnibus, pius, prudens, castus, pacificus omnium virtute ornatissimus.

Sapienter S. Hieronymus, *epist.* 3, Heliodoro Episcopo hunc vivendi canonem præfigit : « In te, inquit, oculi omnium diriguntur : domus tua et conversatio tua quasi in specula constituta, magistra est publicæ discipline. Quidquid feceris, id sibi omnes faciendum putant. Cave ne committas quod aut qui reprehendere volunt, digne lacerasse videantur; aut qui imitari, cogantur delinquere. » Talis fuit Gregorius senior, Episcopus Nazianzenus, pater S. Gregorii Nazianzeni. Nam, ut hic de eo ait *orat.* 19 : « Ferinus hominum mores hand magno negotio mitigavit, tum pastoralis artis sermonibus, tum etiam quod velut spirituale quamdam statum ad optime ejusque actionis pulchritudinem expolitam ad imitandum proponeret. » Idem in *Laudibus S. Basilii* : « Oratio Basilii erat tonitru, quia vita ejus erat fulgur. » Ex adverso S. Bernardus, lib. II *De Consid. ad Eugenium Pontificem* : « Monstruosa res, inquit, est locus summus, et animus infimus; sedes prima, et vita ima; lingua magniloqua, et manus otiosa; sermo multus, et fructus nullus. »

Idem eminus viderunt Gentium Philosophi. Aristides apud Platone in *Theag.*, proficitur se ex alloquo Socratis nihil didicisse, ex conversatione et moribus plurimum. Agesilaus rogatus qua ratione quis maxime apud homines probaretur : « Si dicat, inquit, optima, et faciat honestissima. » Præclare Seneca, lib. I, *epist.* 6 : « Plus, inquit, tibi et viva vox, et convictus, quam oratio proderit. In rem præsentem venias oportet. Primum, quia homines amplius oculis, quam auribus credunt. Deinde, quia longum iter est per præcepta, breve et efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expressisset, si eum tantummodo audisset : vitæ ejus interfuit, secreta perspexit, observavit illum an ex formula sua viveret. Plato et Aristoteles, et omnis in diversum itura sapientium turba, plus ex moribus quam ex verbis Socratis traxit. Metrodorum, et Erymachum, et Polyenum, magnos viros non schola Epicuri, sed contubernium fecit. » Idem alibi : « Eam, ait, doctorem elige quem magis admires cum videris, quam cum audieris. » Scitum est illud Democriti apud Lucianum, lib. IX, *esp.* vii, *ὁρῶντες ἑαυτὸν*, id est, *oratio operis est umbra*. Sicut ergo se habet umbra ad corpus, ita oratio ad opus : opus ergo est quasi corpus solidum, oratio et sermo quasi umbraticum et evanidum, puta corporis virtutisque umbra, non corpus et solida virtus.

IN MANSUETUDINE SAPIENTIE. — In mansueta sapientia, quæ mansuete audit, respondet, monet, corripit et docet. Talis enim est Christi et discipu-

lorum ejus, juxta illud ejusdem : « Discite a me, quia mitis sum et humilis corde, » *Math.* xi. Est hebraismus. Sic charitas fraternitatis vocatur charitas fraterna, filius dilectionis vocatur filius dilectus, filii inobedientis et diffidentis vocantur filii inobedientes et diffidentes.

Nota : Veræ sapientie propria dos et quasi flos est mansuetudo. Vide dicta cap. 1, 21.

Querit Petrus Damianus libro *De Contemptu sæculi*, cap. xxviii, cur, *IV Regum* iv, 31, Eliseus nequiverit puerum suscitare per baculum illi applicitum, sed per seipsum incumbendo illi eum revocavit ad vitam? ac respondet : « Is quem terroris virga suscitare non poterat, per amoris spiritum ad vitam rediit, dumque se parvulo accommodavit et composuit, facile erexit et suscitavit. » Sic subditi sæpe magis moventur amore Prelati, quam terrore, si leniter se eis accommodet, morosque attemptet et benigne componat. S. Augustinus, *serm.* 6 *De Verbis Domini*, durum Prelatum vocat tentatorem subditorum. Vide S. Dionysium, *epist.* 8 ad *Demophilum*, et S. Bernardum, *serm.* *De S. Magdalena*.

14. QUOD SI ZELUM AMARUM HABETIS. — Zelus amarus » est invidia, zelus dulcis est fervens charitas, a qua Simon Chanaanæ cognominatus est Zelotes. Opponit mansuetudini sapientie zelum amarum, id est, amarulentam emulationem et invidiam, quæ nata ex superbia et amore excellentie parit contentiones et schismata, ideoque abili in errores, hæreses et mendacia, ex quibus gloriosum, sed vanum doctoris nomen accipitur, ut scilicet inaniter de nova secta se inventa, de nova schola, novisque discipulis gloriaret et se factilet.

Notat Isidorus Pelusiota, lib. II, *epist.* 90, plures fuisse et esse sectas, contentiones, schismata et hæreses in christianismo, quæ fuerint in judaismo et gentilismo, eo quod diabolus, sectarum auctor, invidens et indignans utilitati et excellentie Christi et christianismi, ut eum evertat, illa magis nunc serat et succedat quam ante, præsertim quia gentilissimus lotus erat diaboli, Judæorum etiam longe major pars. Accedit, primo, quod inter Christianos major sit sapientia majusque sapientie studium : inter studiosos autem sapientie oriri solent varie sententie et sectæ. *Secundo*, quod in christianismo omnes errores se tegant sanctissimo nomine Christi, prætextu veræ fidei et pietatis, quem diabolus magister superbiis et novarum opinionum avidis obtendit, itaque eos excæcat, ut vere, recte et se agere putent.

Adverte *si amara* : nam invidia est amaruleptæ, et iis quibus invidet, et magis sibi. Invidus enim mire cruciatur cruciatur invidie suæ, quo torquet et affligit se de excellentia alterius, quem docet sibi præferri vel æquari in sapientia, virtute et gloria : tunc enim, ut ait Status, *II Theb.* : « trucem secretus coquit invidiam. » Hinc nota conditiones invidiæ. *Prima* est, invidia signum est animi parvi et abjecti : invidando enim agnoscit alium

esse se superiores, vel parem. Et qui invident, fere sunt infortes, pusillanimes, depressi, juxta illud Ovidii, lib. V *De Ponto* :

Livor, iners vitium, mores non exit in altos,
Utque latens ima vipera serpit humo.

Unde Plinius, lib. VI, *epist.* 17 : « Desertor es? inquit, tanto magis ne invidaris. Nam qui invidet, minor est. »

Secunda, id quod excolit et eminet, ferit oculos invidi, estque objectum invidiæ. Unde Ovidius, lib. I *De Remedio amoris* :

Summa petit livor, perillant altissima venti.
Summa petant dextra fulmina missa Jovis.

Quocirca Themistocles juvenis dolebat sibi non invideri : hoc enim signum est, inquit, me nihil adhuc præclari gessisse. « Sicut enim cantharides rose, sic invidia virtuti innascitur. » Ita Antonius in *Melissa*, sermone 62, ubi et addit, Aristotelem rogatum quid esset invidia, respondisse, esse antagonistam fortunatorum.

Tertia, invidia sæpe res maximas impedit et everit, uti in urbibus, bellis, congregationibus etiam honorum subinde experimur. Trita est Belisarii, ducis Justiniani Imperatoris, tot victoriis inlyti, sed per æmulos ad extrema redacti, mendica et miseranda vox : « Da obolum Belisario, quem extulit virtus, cœcavit invidia. » Ita multi, licet nonnulli viri docti ex Zonara et aliis id referunt, asserantque Belisarium honoratum semper vixisse et obisse. Vere Silius, lib. I :

O dirum exitium mortalibus, o nihil unquam
Crescere, nec magnas patiens exurgere laudes,
Invidia!

Ita duos primos fratres Cainum et Abelem una domus, imo totus mundus capere non potuit.

Quarta, invidiam liquet esse amaram et felleam : commovet enim fel et bilem utramque, scilicet tam flavam quam atram, hoc est, tam choleraam quam melancholicam; adeo ut invidus in vultu atrum, felleum lividumque colorem præ se ferat. U, de Martialis, lib. I :

Ecce iterum nigros corrodit lividus unguis,
Omnibus invidæas, livide, veno tibi.

Et Silius, lib. XI :

Atra veneno
Invidiæ, nigroque undantia pectora felle.

Quinta, duo sunt actus invidiæ, videlicet : « Insultare malis, rebusque egrescere lætis, » ait Statius, lib. II.

Sexta, invidia summum est tormentum invidi, eumque lenta longaque tabe exedit et consumit, indeque invidia vocatur edax. Unde Claudianus, lib. III *De Raptu Proserpinae* :

Invidis alterius rebus inarescit opimis.

Et Horatius, lib. I *epist.* :

Invidia Sicili non invenere tyranni
Majus tormentum.

Hinc Socrates dixit invidiam esse ulcus, imo seram animæ, teste Stobæo, sermone 36, et Antonio in *Melissa*, serm. 62; et Martialis, lib. IX :

Rumpitur invidia quod amaram, quodque probarem;
Rumpatur quisquis rumpitur invidia.

Et Ovidius, II *Metamorph.*, graphice eam depingit :

———— Lentaque miserama tabe
Liquitur, et glaucis lætæ sociata sole,
Felicisque bonis non lænis uritur Heres,
Quam cum spinosis ignis supponitur herbis.
Que neque dant flammam, lænique tepore cremantur.

Hinc Poete fixerunt invidos apud inferos serpentibus vesci, et hydri recreari. Quin et Cassianus, *Collat.* XVIII, cap. xvii, illud Jerem. viii, *Ecc ego mittam vobis serpentes repulos, quibus non est incantatio, et mordebunt vos, mystice accipit de invidia.* Vide eum. Agis, rex Lacedæmonum, audiens sibi ab æmulis invideri : « Geminam igitur, inquit, habebunt molestiam : nam ipsos et sua ipsorum mala discrucialunt, ac insuper meis et meorum bonis torquebuntur. » Magnifica vox, significans eos quos tenet invidia, magis esse misericordia dignos quam ira; ac invidium satis dæ pœnarum, etiamsi alius ejus ultor non existat. Ita Plutarchus in *Lacon*; nam, ut ait Antisthenes apud Laertium, lib. VI, cap. i : Sicut ferrum consumit rubigo ex ipsomet nata, ita invidus suo ipsius vitio contabescit. » Elegantis vero Chrysológus, *serm.* 172 : « Invidia suorum carnifex semper extilit : extendit sensus, torquet animos, discruciat mentes, corda corrumpit. Quid plura? Hanc qui receperit, sua sustinet sine fine supplicia, quia in se domesticum semper diligit habere tortorem. Quis ibi malorum finis, ubi alterius bonum pœna est? ubi cruciatu est aliena felicitas? » Propterea acute dixit Nazianzenus, *orat.* 27 : « Solus ex omnibus affectibus, iniquissimus simul et æquissimus est invidia : iniquissimus, quia bonis omnibus adversus est; æquissimus, quia dominos suos exest et conficit. »

Septima, remedium invidiæ est humilitas, modestia et gloriæ contemptus. Hinc Cato dicebat eos qui moderate sobrièque fortuna uterentur, minime peti invidia. Non enim, inquit, nobis, sed bonis que nos circumstant, invident homines. Externa bona extra hominem sunt; ac insolenti utenti vitium intra hominem est, qui eo sibi confiat invidiam, sequè facit invidiosum et exosum. Ita Plutarchus *Apoph. Roman.* Diogeni Cynico, utpote omnium contemptori, nemo invidabat. Crates Thebanus dicebat se pro patria habere gloria contemptum et pauperlatem, in qua nullum jus exerceret fortuna. Aiebat tẽm se Diogenis esse discipulum, qui nullis invidia patebat insi-

ills. Opes enim et honores plerumque conciliant invidiam, præsertim subtili, si sortem statumque valde excedant. Ita Laertius, lib. VI, cap. v. *Præclare* : Ambrosius, lib. II *De Abraham*, cap. iv : « Grande, ait, virtutis mysterium, cui cito invidetur. Et ideo ut invidiam reprimat, humiliorem se præstare debet. Non sibi principatum super omnes vindicet; non sibi soli sapientiam præcipuam arroget. » Idem, in conflictu vitiorum et virtutum, « Invidia, ait, dicit : In quo illo vel isto minor es? Cur ergo eis vel æqualis, vel superior non es? Quanta vales que ipsi non valent? Non ergo tibi aut superiores, aut etiam æquales esse debent. Verum dilectio fraterna respondet : Si ceteros, o homo, virtutibus antecellere te existimas, lutiis in infimo quam in summo loco temetipsum servabis. Semper enim de alto pejor fit ruina. Quod si tibi, ut asseris, quidam superiores, alii æquales sunt, quid te lædit? quid te nocet? Cave prorsus ne, dum alios locum celsitudinis invides, illum interitis de quo scriptum est : Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum. Imitantur autem illum qui ex parte ejus sunt. »

Octava, denique invidia solet morte ejus cui invidetur finire, et in commiserationem, quin et admirationem verti.

Pascitur in vivis livor, nost fata quiescit.

Et : « Virtutem incoleum odimus, sublata ex oculis querimus invidi. » Ita Julius Cæsar audiens tragicam necem Pompeii sui æmuli, illacrymavit.

ET CONTENTIONES SINT IN CORDIBUS. — Contentiones solent esse in ore et linguis, non in cordibus : per contentiones ergo hic accipie studia et proposita contendendi : unde græce est ἐπίδησις, id est contentio, in singulari, hoc est voluntas et cupiditas contendendi, quam parit zelus amarus, id est invidia. Qui enim fel invidiæ gerit in mentis stomacho, ille gessit illud ore exhalare, omnibusque contradicere, et cum omnibus contendere. Præclare Sapiens, *Proverb.* xx, 3 : « Honor est homini qui separat se a contentione : omnes autem stulti miscentur contumeliis, » id est contentione, que pariunt jaclantque vicissim contumelias. « Puerilis enim animositatis est contendere, » ait S. Augustinus, *epist.* 174, et studere ut alter alterum vincat, cum apud Christianos vincere debeat veritas, pax et humilitas. Et Seneca, lib. II *De Ira*, cap. xxxiv : « Cœm pari contendere, inquit, anceps est, cum superiore furiosum, cum inferiore sordidum; pusilli hominis et miseri est repetere mordentem. Imbecilla se ledi putant, si tangantur, ut mures et formicæ; quas si manu amoveris, ora convertunt. »

Quid queris, o Christiane, dum contra Christi leges cum fratre contendis? utique scientie ostentationem et victoriæ laudem apud tui similes, superbos et stolidos. Egregiam sane laudem nancisceris, ut audias contentiosus, arrogans, osten-

tator, sophista : quanto gloriosius tibi foret abstinerere jurgio, ut apud cordatos audires æquos, pacificos, religiosos, mentis lingueque cæptos et dominus? Sapienter Papias, S. Joannis Apostoli discipulus et S. Polycarpi sodalis, audiens multorum clamoribus Dei veritatem læcerari : « Non multa dicentibus, inquit, sed vera tradentibus auscultandum est. » Ita Eusebius, lib. III, cap. lxx. Religiose S. Ignatius, fundator Societatis nostræ, hoc suis documentum dabat :

Nalli vel minimo quavis ratione repugnes :
Cetero te potius quam superare juvet.

Et S. Bernardus, lib. *De Modo bene vivendi*, cap. xvii : « Viri mites, ait, semper despiciunt lites. » Et mox : « Si detracto et jurgia sunt in claustris, ubi est tacurnitas regularis, ubi sanctitas religionis, ubi silentium Ordinis, ubi religiositas monasterii, ubi vinculum charitatis, ubi pax unitatis, ubi concordia fraternitatis, ubi amor socialis? Heu proh dolor! perit taciturnitas regularis, ablata est sanctitas religionis, deficit silentium Ordinis, ad nihilum devenit religiositas monasterii, annullata charitas fraternitatis; sed si illi qui in pace debent vivere, incipiunt contendere, ligare, detrudere, ubi est vita tranquilla, ubi vita quieta, ubi vita pacifica, ubi vita honesta, ubi vita modesta, ubi vita casta, ubi vita contemplativa, ubi vita angelica? » Et inferius : « Contentio lites parit; contentio pacem cordis extinguit; contentio rixas gignit; contentio jurgia seminat; contentio facies odiorum accendit; contentio concordiam rumpit; contentio conturbat oculum mentis. » Modum eam excludendi subdit, si quis ubique eligat viliora; ac concludens ait : « In nulla causa decertare studeas, nisi ut soli Deo placeas. »

NOLITE GLORIARI ET MENDACES ESSE ADVERSUS VERITATEM. — q. d. Si sentitis in mente ardorem contendendi, nolite illum sequi, eumque per os verbaque egere et exerere, ut gloriöse et mendaciter oppugnatis veritatem; sed potius ardorem hunc silentio reprimite et ratione compescite (1). Unde Græca habent : *Ne gloriemini, et mentiamini contra veritatem*; Syrus : *Ne intumescatis adversus veritatem, et mentiamini*. Qui enim libidine contendendi agitur ex studio contradicendi, ut scilicet videatur esse prudenter, vel doctior cæteris omnibus, tam veris quam falsis contradicent, omnesque et omnia impugnat; ac proinde necessum est ut sæpe inaniter glorietur et mentiarur contra veritatem, uti clare videre est in sophistis et hæreticis, qui agilitam veritatem impugnant. Significat Jacobus zelum, sive invidiam matrem et fontem esse contentione, jactantia et mendaciorum.

(1) Alioli : Nolite gloriari sapientis titulo, quem contra veritatem vobis arrogatis. Alii græcum πρὸ interrogative sumunt, *nonne falso gloriamini, etc.* Est pleonasmus in illo *mendaces esse contra veritatem*. Similis locutio Rom. ix, 1.

rum. Porro, sicut summum decus est iuari veritatem, ita summum dedecus est eam impugnare et propugnare falsitatem : quod faciunt invidi et contentiosi. Quocirca cum quaereretur quidnam esset fortissimum, unusque responderet esse regem, alius esse vinum aut mulieres, Zorobabel rem ac tangens respondit esse veritatem, de qua perorans coram bario rege, impetravit ab eo tota genti suae plenam solutionem captivitatis Babilonicae et templi reedificationem. Vide III *Esther*, cap. iii, vers. 12 et seq. usque ad vers. 47, cap. iv.

Præclare S. Augustinus, epist. 9 ad S. Hieronymum : « Incomparabiliter, aut, pulchrior est veritas Christianorum, quam Helena Græcorum : pro ista enim fortius nostri martyres adversus hanc Sodomam, quam pro illa illi heroes adversus Trojam dimicaverunt. » Idem, epist. 7 ad Marcellinum : « Nimis, aut, perverse seipsam amat, qui et alios vult errare, ut error suus lateat. » Demosthenes rogatus, « quid Deo simile haberent homines, » respondit : « Benigne facere, et veritatem amare. » Ita Maximus, serm. 8. Pythagoras assererat hæc duo divinitus hominibus data esse longe pulcherrima, veritatem amplecti et beneficiis operam dare : utrumque enim cum deorum immortalium operibus comparari posse. Ita Elianus, lib. XII *Var. Hist.*

Denique veritas et caritas sorores sunt. Adeoque Deus per essentiam tam est veritas quam caritas : qui ergo veritatem oppugnat, oppugnat pariter charitatem, ipsumque Deum, qui est prima veritas et increata caritas. Remedium igitur contentiosis et clypeus veritatis est caritas. Nam, ut ait Apostolus, I *Corinth.* xiii, 4 : « Caritas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non querit que sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. » Et S. Bernardus, tract. *De Duodecim Gradibus humilitatis* : « Bona, inquit, est via humilitatis, qua veritas inquiritur, caritas acquiritur, generatio nes sapientie participantur. Denique sicut finis legis Christus, sic perfectio humilitatis cognitio veritatis. Christus cum venit, attulit gratiam : veritas quibus innotuit, dat charitatem ; innotescit autem humilibus : humilibus ergo dat gratiam. » Tres igitur sociæ et comites inseparabiles, ac quasi tres Christianæ Charites sunt humilitas, veritas et caritas.

Idem paulo post 4. es veritatis gradus assignat : Primum, quo Deum et Christum ac nos ipsos agnoscamus, ideoque eum summe reveremur, et nos sub eo summe humilitemus. Secundum, quo proximorum culpas et miseriam pervidemus, eis que compatimur. Tertium, quo Deum contemplamur, partim hic in enigmate, partim in cœlo facie ad faciem per visionem beatificam ; juxta illud : « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. » Ad primum, inquit, ascendimus per

laborem humilitatis, ad secundum per seipsam compassionis, ad tertium per excessum contemplationis. In primo veritas reperitur severa, in secundo pia, in tertio pura. Ad primum ratio ducit, qua nos discutimus ; ad secundum affectus perducit, quo alios miseremur ; ad tertium puritas rapit, qua ad invisibilia sublevamur. »

Tropologie Beda explicat, g. d. Jacobus : Nolite, o Christiani, mentiri Deo, cui in baptismo promisistis vos abrenuntiare Satanae et pompiis ejus : hisce enim non abrenuntiatis, si bona vestra insolentius jactetis, et gloriosius supra, imo contra veritatem mendaciter prædicetis. Magis ad mentem S. Jacobi dicas eos Deo mentiri, qui cum ejus cultores se profiteantur, proximos tamen quos Deus ut seipsos diligere jubet, irascuntur, indignantur, invident, cum eisque contendunt et rixantur, in eoque quasi re præclare et animose gesta gloriantur.

13. NON ENIM ISTA SAPIENTIA (zelum aurium habentis et contentiosi, qui gloriam accipunt, ideoque veritatem mendaciter oppugnat, ut videatur ceteris sapientior) DESURSUS DESCENDENS (coelitus a Deo Patre luminum, ut dixi cap. 1, vers. 17, infusa), SED TERRENA (ob avaritiam, qua querit opes terrenas), ANIMALIS (ob gulam et luxuriam, qua concupiscit voluptates sensibiles ventris et veneris, ideoque illius Deus venter est, ut ait Apostolus, *Philip.* iii, 19), DIABOLICA, — ob superbiam, qua ambit præ ceteris excellere et honorari ; atque ad id subtilis modos, dolos et astus advenit, quorum auctor et antesignanus est diabolus. Ex adverso sapientia vera viri et doctoris humilis, pacifici et sancti est coelestis, spiritalis, divina. Antistropa huic Jacobi sententia est illa S. Joannis, *Epistola* I, cap. ii, vers. 16, qui mundo tribuens id quod Jacobus sapientiam mundam, neque ea qua in mundo sunt, etc. Quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, » puta gula et luxuria ; et « concupiscentia oculorum, » avaritia ; et « superbia vite, » qua non est ex Patre, sed ex mundo. » Antistropa quoque et magis est illa S. Pauli, I *Cor.* iii, 3 : « Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis et secundum hominem ambulatis? » Ubi Theodoretus : « Carnalis, ait, est, qui contentus est propriis cogitationibus, et spiritus doctrinam non admittit. » Ambrosiaster vero : « Qui pecoribus similis, ait, sensum suum in terram deprimit, ideoque non assurgitur nisi ea que videt, nec putat aliquid posse fieri nisi quod scilicet ; ideo quidquid aliud audit quam norit, solum iudicat. » Talis est heresis et hereticus, qui non capit nisi terrena, non capit nisi que scripsi sensibusque tangit, non capit nisi ventrem et venterem, non ambit nisi primas cathedras, ideoque plenus est invidia, odio, contentione, fastu ostentatione, falsitate

Nota: Primo, « animalis, » græce est qui!

non cupit, nec capit et sapit aliud, quam id quod familiare et gratum est animæ et animali, puta sensui, gustui et tactui, instar bestiae, quales sunt gulosi et libidinosi : et, ut ait S. Bernardus, vel quisquis est auctor, lib. *De Solitaria vita*, qui corporis sensibus et animæ sensitivæ desiderii servit, et pascit ac nutrit sensualitatem suam, ideoque nescit nisi corporeas voluptates imaginando cogitare : ubi et addit tres esse gradus fictitium, nimirum primum incipientium ; secundum, profectantium ; tertium, perfectorum : primum esse animale, secundum rationalem, tertium spirituale. Sic Tertullianus jam factus Montanista, orthodoxos per seomma vocabat *psychicos* (male Rhenanus legit *Phycicos*), id est animales ; se vero et Montanistas spirituales, eo quod tres Quadragésimas jejunarent, damnarent secundas nuptias, etc., quas admittebant orthodoxi. Unde scripsit librum *De Jejuniis* contra Psychicos. Rursus animales sunt heretici, qui nil credunt nisi quod vident et intelligunt. Nam, ut ait S. Augustinus, serm. 434 *De Temp.* : « In homine carnali tota regula intelligendi est consuetudo cernendi. »

Secundo, hæc mundi sapientia vocatur « diabólica, » tum quia diabolum imitatur : primus enim diabolus in cœlo invidit Deo suam thronum gloriae, cumque voluit invadere, contra eum ejusque angelos contendit et dimicavit, sed victus dejectus est in tartara ; tum quia a diabolo suggeritur et aspiratur, unde « invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum, » *Sapient.* ii, 24. « Ipseque Princeps est super omnes filios superbie, » *Job* xli, 25. Insuper est mendax et mendacii pater, *Joan.* viii, 44. Sic Paulus Elymam sibi et Christo resistentem vocavit « filium diaboli, » *Act.* xiii, 10. S. Polycarpus Marcionem vocavit « primogenitum Satanae, » teste Eusebio, lib. IV *Hist.*, cap. xiv. Ireneus, lib. III, cap. iii, eundem vocat « os diaboli. » Porro alludit Jacobus ad etymon demonum : demones enim dicuntur quasi *δαίμονες*, id est scientes ; et his antiqui tribuebant scientiarum et artium humanarum inventionem ; sed proprie ipsi primi auctores et inventores sunt sapientie mundanæ, quæ docet se suaque extollere, alios deprimere, ideoque miscere lites, contentiones et bella.

Igitur sapientia coelestis est *Theodora*, id est, Dei donum ; terrena vero est *dæmonodora*, id est, diaboli donum. Ita *Theodora*, uxor sapiens Justiniani imperatoris, facta diætaque est *dæmonodora*, cum Justinianum ad heresin Eutychianam inflexit, Concilium Chalcedonense proserpsit, Silverium Pontificem cepit morique coegit, aliaque nefanda perpetravit. Ita Theophilus in Vita Justiniani. Quocirca cœlitus ieta misere perit. Audi Victorem Tunzansensem in Africa Episcopum in *Chronico* : « *Theodora* Augusta, inquit, Chalcedonensis Synodi inimica, canceris plaga toto corpore perfusa, vitam prodigiose finivit. »

16. USI ENIM ZELUS ET CONTENTIO. — « Concludere, ait S. Augustinus, lib. IV *De Doctr. Christ.*, cap. xviii, est non curare quomodo error varitate vincatur, sed quomodo tua dictio dictioni præferatur alterius. »

Hi INCONSTANTIA. — Græce *ἀκωνστασία*, id est « inconstantia, » inquietudo, inordinatio, turbulencia, perturbatio, agitatio, tumultus, seditio, ut dixi vers. 8. Probat Jacobus superbam invidorum et contentiosorum sapientiam esse terrenam, animaleam ac præcipue diabolicam, ex eo quod sit inconstans et turbulenta, cœlitæque tumultus et seditionis : id quod in hæresi et hereticis omni sæculo visum est, qui internecina bella et seditiones ubique suscitant. Unde hic verum est illud Tertulliani, lib. *De Pello*, cap. v : « Plus togæ læsere Republicam, quam loriceæ ; » plus scilicet in pace hæresiarum læsarent Ecclesiam quam in persecutione tyranni : nam hinc Martyre extirpare invicti et laedè perdidit et sediciosi apostatae, qui Republicam et Ecclesiam discederunt.

Porro quam heretici in hæresi sint inconstantes, patet ex eo quod in dies nova eudant dogmata prioribus contraria. Unde S. Hilarius, lib. a *Constantium et Constantem Imperatorem*, asserit, « Arianus annuus et menstruas esse fides ; circumferuntur enim omni vento doctrinae, ut ait Apostolus, *Ephes.* iv, 14. In Lutherò clare ostendit Cochleas in lib. cui titulus : *Lutherus septiceps*. Ratio est prima, quia heretici aguntur spiritu vertiginis ; secunda, quia heresis est mendax : omne autem mendacium debiles habet pedes ; mox enim ejus falsitas deprehenditur, tumque aliam advenit, qua se obelet et sustentet. *Tertius*, quia diaboli ejus auctor mendax est et pater mendacii, atque suos ad nova semper et peiora scelera, ac blasphemias impellit ex odio immani quod flagrat in Deum, et invidia qua uritur in homines, ne in thronos celestes quibus ipse excidit, succedant.

ET OMNE OPUS PRAVUM. — Ex invidia enim et contentione oriuntur rixe, contumelia, blasphemias, pugnae, cædes, rapinae, schismata, hæreses, sacrilegia omniaque scelera : nam, ut ait S. Cyprilianus, serm. *De Zelo et Livore* : « Mala cætera habent terminum, et quodecumque delinquitur, delicti consummatione finitur : invidia terminum non habet, permanens inquit malum, et sine fine peccatum. » Vide quanta scelera et clades secuta sint ex hæresi Donatistarum apud Optatum contra *Parmenium*, et Ariatorum apud Athanasium, *Apolog.* ii, et Viactorem Uticensem in *Wandalica*. Rixe incendium Galliae, Germaniae, Angliæ, etc., intulerint Lutherus et Calvinus, nuper spectavimus, atque adhuc spectamus et lugemus.

17. QUÆ AUTEM DESURSUS EST SAPIENTIA, PRIMUM QUIBEM PUDICA EST. — Opponit falsæ invidorum, superbiorum et contentiosorum sapientie, quæ

terrena est, animalis et diabolica, veram et sanctam fideliem et doctorem, humilitati, paci, charitati et edificationi studentium, ejusque novem, parim signa, parim effectus et dotes assignat. Sapientiam intelligit cognitionem sapidam (puta eum affectu, amore et praxi conjunctam) rerum divinarum, quae fideles ad salutem et beatitudinem perducunt. Sapientia ergo haec complectitur omnia mysteria fidei totam doctrinam Christianam, Theologiam, S. Scripturam, Ethicam, ceteraque quae ad christianae sanctaeque vivendum conducunt. Haec a desursum est, quia a Christo tradita, qui haec de causa e caelis descendit, ut eam nos doceret. Rursum, quia sine supernaturali Dei lumine et gratia intelligi et capi nequit; requirit tamen ipsa hominis cooperationem et studium: licet enim Apostoli eam infusam acceperint, tamen postari eorum proprio studio et labore eam acquirere et augere debent: unum se qui plus et vacant, sapientiores evadunt iis qui minus et student: uti videre est in Theologia et Theologis. Hi enim lumen et dogmata fidei sequentes, ex iis speculando alias veritates scrutantur, et quasi conclusiones theologicas ex suis principiis eliciunt et colligunt. Denique «desursum est, quia eorum sapor et amor ac praxis sine gratia Dei haberi nequit.

Porro conferre libet hasce novem antitheses verae et falsae sapientiae, quas hic assignat S. Jacobus, easque ut in sinopsi lectori spectandas proponere. *Prima* est, sapientia vera est pudica; falsa est animalis et impudica. *Secunda*, vera est pacifica; falsa, contentiosa. *Tertia*, vera est modesta; falsa, petulans et superba. *Quarta* vera est suavis; falsa est impersuadibilis, quia nec a vera quiquam sibi suaderi sinit, nec seipsam cordatis persuadere potest. *Quinta*, vera est bonis consentiens; falsa est bonis invidens, adversans et rixosa. *Sexta*, vera est plena misericordia; falsa, immiseriçioris, crudelis et impia. *Septima*, vera est plena fructibus et operibus bonis; falsa, plena operibus malis cunctisque sceleribus. *Octava*, vera neminem temere judicat; falsa judicium precipitat, quia omnia censurat et carpit. *Nona*, vera est sincera, falsa est simulata et hypocrita. Simili modo ait Apostolus, I Cor. xiii: «Charitas (quam includit sapientia haec practica) patiens est, benigna est, non emulatur, congaudet veritati, etc. Jam si sapientia pudica est, pacifica, modesta, suavis, etc., ergo et sapiens videlicet est, pacificus, modestus, suavis, etc. et argumentum a conjugatis: sapiens, inquam, in discipulis, tum doctor; doctorum enim et magistrorum causa haec dicit Jacobus, ut patet vers. 1.

PUDICA EST. — ἀγάθη, id est pura, casta, intemperata est instar agni, tum a libidine, tum a quavis impuritate praeve doctrinae, sceleris et vitii, ut possit pingi specie S. Agnetis, quae pudicitiae aequae sapientiae Christianae fuit exemplar et viva effi-

gies, ut jure vocetur sicut Agnes. Nulla enim religio aut secta docet jubetque tantam puritatem castitatis et morum, quam veritatis et dogmatum, atque Christiana. Haec enim de Deo docet omnia augusta, divina eoque digna. Haec sancit omnia quod honestum est. Haec jubet conjungi caste in conjugio vivere, sibi servare fidem, nec eo uti ad voluptatem, sed ad suscipiendam educandamque Deo prolem. Haec consulit virginitatem, caelibatum et continentiam, eumque omnibus sacerdotibus et Religiosis severe praecipit et indicit.

Quocirca haec puritas doctrinae, castitatis et vitae est una e notis verae dei, religionis et Ecclesiae. Ab ea enim longe aberrarunt et aberrant Gentiles, Mahometani, haeretici: docent enim caelibatum et continentiam homini esse impossibile; fornicationem esse licitam censuerunt Gentiles, ut colligitur Actor. xv, 29, Mahometanis tot in Alcorano permittuntur concubinae, quot possunt alere. Iidem de Deo et Christo multa et cent insulsa, ridicula, blasphema, aequae ac dei in Thalmud. Haereticarum omnes suas haec buisse amasias, docet S. Hieronymus, epist. ad Ctesiphontem: scilicet Simon Magus, inquit, habuit Helenam meretricem; Nicolaus Antiochenus choros duxit femineos; Apelles habuit Philumenem; Montanus, Priscam et Maximillam; Elpidius, Agapen; Priscillianus, Gallam, etc. Gnostici docebant frequentandam esse fornicationem quasi palmare vitium, conceptum vero in mundum esse per abortum, factumque enecandum, teste Epiphonio, haeresi 26; qui et haeresi 27, tradit Carpocratianos docuisse quemque salutare debere ut ante mortem omnibus secleribus se commaculet, alioqui toties revocandum ad vitam, donec id perfecterit et perpetrarit. Quam impia et impura doceant Lutherus et Calvinus, omnibus liquet, ut Deum esse auctorem operum tam malorum quam bonorum; Christum in cruce perpeccum esse poenas gehennae, ideoque desperasse; Religiosis et sacerdotibus violanda esse vota castitatis; non esse liberum arbitrium, sed electos a Deo in caelum, reprobos in tartara unius Dei decreto, quasi fato agi et impelli; si uxor nolit rem uxoriam, vocandam ancillam; omnia opera fidelium, etiam pia et sancta, esse vacata; nulla esse eorum merita; sola fide quemque salvari; quemque fidelem certum esse de sua fide, gratia et salute, ac credere debere fide divina se iturum in caelum ad gloriam aeternam.

Denique Dionysius Carthusianus ait veram sapientiam, puta fidem et professionem Christianam, esse pudicam, eo quod perscipiat quanta conjusque peccati sit foeditas, ideoque illud cane pejus et angue fugiat et execretur; ac eo quod summae veritatis, ac primae lucis pulcherrimum puritatemque contemplans, pariat in mente castum pudorem et timorem, quo homo timet et

erubescit se in divinae Majestatis presentia et aspectu viliter turpiterque gerere, aut aliquid cogitare, dicere, agere, quod Dei oculos offendat. Insuper quia de praeritis culpis salubrem iniecit pudorem, ut eas contritione et lacrymis deleat. Tertio, quia facit ut ad contemplationem Dei reverenter, pure et verecunde quis accedat, non presumptuose, impudenter ac temerarie ingerens se ad divinum ac incomprehensibilem perscrutationem.

Moraliter: Disco hic comitem individuae et quasi sororem sapientiae esse pudicitiam. Hinc ambae apparuerunt in somnis S. Gregorio Nazianzeno, eumque complectentes dixerunt: «Ne moleste accipias, juvenis; nota tibi et familiares sumus: altera enim ex nobis sapientia, altera castitas dicitur; et misse sumus a Domino tecum habitare, quia jungendum nobis et mundum in tuo corde habitaculum preparasti.» Uti refert Rufinus in prologo *Apolog.*

S. Joannes Apostolus, quia virgo, meruit ex pectore aeternae sapientiae Christi Domini haurire arcana coelestia. Unde quasi aquila libravit se ad thronum S. Trinitatis, Verbi quoque aeternae generationem enarravit. Ibi quoque dicitur Apocalypsim, quae tot habet sacramenta quot verba; inde unus ipse Apostolorum cognominatus est Theologus. Sic illis ei fuit Joannes Baptista, aequae ac Elias, uterque virgo, uterque Propheta: nam, ut ait Clemens Alexandrinus, III *Pedagog.* cap. v: «Domus, foris, semper comes est sapientis pudicitia.»

S. Thomas Aquinas, Doctor Angelicus, angelicam habuit tam castitatem quam sapientiam, adeoque ab angelis in extasi cingulo castitatis (quod Vercellis in templo P. Dominicanorum religiose asservatur) accinctus, omni deinceps libidinis sensu caruit.

Illustre est quod legitur in Vita S. Laurentii Justiniani: hic enim cum annum ageret decimum nonum, qui etatis flexus lubricus esse solet, apparuit ei Sapientia, puta Christus Dominus, specie virginis, cujus splendor solis splendorem superabat, eique dixit: «Cur, adolescens, cor tuum effundis, et pacem sectando teipsum per multa spargis? Ego, si me sponsam accipere decreveris, pacem hanc certissime polliceor.» Ille tam magnifica specie et promisso delectatus, quaesivit quod ei nomen, quod genus esset? Tum illi: «Ego sum Dei Sapientia, quae ad homines reformandos humanam formam assumpsi.» Quare cum Laurentius se vero eam libentissime accipere respondisset, illa, dato oculo, laeta et gaudentes abesset: ipse autem non multo post in monasterium ad oblatas nuptias sapientiae et castitatis se contulit, in quibus abunde id expertus est, quod promissio acceperat.

Simili visu et schemate sapientia despondit sibi Henricum Susonem, qui proinde inter alia seipsum officium de aeterna Sapientia, omnibus

ejus studiosis et discipulis quotidie recitandum, indeque vocatus est *Minister aeternae Sapientiae*, ut habet Vita ejus, cap. iv.

Simili, sed reali et visibili specie, Sapientia incarnata, puta Christus Jesus, despondit sibi S. Catharinam Senensem, virginem castissimam, quae licet litterarum rudis, inde facta est sapientissima, quin et propheticum spiritum accepit. Annulus hujus ejus desponsationis Romae in monte, qui vulgo dicitur Magnanoli, religiose asservatur, ubi mihi ostensus est.

Causa est, quod sapientia sit coelestis et purissime sapientiae Dei participatio. Deique filia, ut aiebat Alfonso, Aragonum rex, apud Panormitanum, lib. III. Requirit ergo cor purum et coeleste, non spurcum et libidinosum: hoc enim in caeno luxuriae demersum, coelestem hanc lucem intueri nequit. Unde Sapiens pingens sapientiam cap. vii, vers. 25: «Vapor est, inquit, virtutis Dei, et emanatio quaedam est claritatis omnipotentis Dei sincerae, et ideo nihil inquinatum in eam incurrit; candor est enim lucis aeternae, et speculum sine macula Dei majestatis, et imago bonitatis illius.» Ex adverso Osee cap. iv, vers. 11, ait: «Fornicatio, et vinum, et ebrietas auferunt cor.» Ita Bersabee demeravit Davidem, virum secundum cor Dei, et mulieres demerant Salomonem mortaliem sapientissimum: caecitas enim mentis est proles luxuriae, ait S. Gregorius, lib. XXXI *Moral.* Nimirum «cum in aliquem supercedit ignis concupiscentiae, videt ab eo nequit sol intelligentie,» ut docet S. Augustinus in *Psal.* cxxi. lxxv, vers. 9. Ita Dalila excoecavit Samsone, *Judic.* xvi; et libido Sodomitae, *Gen.* xix, 11.

Idem viderunt Gentilium Philosophi. Seneca, praefat. ad *Controversias*, asserit nil tam mortiferum esse ingenio, quam luxuriam. Plato semper fuit continens ob sapientiae studium, ait S. Augustinus, lib. *De Vera Relig.* Idem Academiam locum morbidum, ideoque aptum libidini reprimendae, ad scholam elegit. Hinc Platonis ad Musas monitum, fuit teste Laertio: «Venerem exhorrescite, Nymphae.» Cui Musae: «Aliger huc ad nos non volat ille puer.» Hinc et Musas vocarunt Camenae, quasi castae mentis. Sibyllae sapientissimae fuere virginis, imo ob virginitatem adeptae sunt donum prophetiae, ait S. Hieronymus contra Joannianum et Lactantium, lib. I *Divin. Institut.* Averroes, lib. VII *Physic.*, ait castitatem et alias virtutes, quibus concupiscentia carnis comprimitur, plurimum valere ad acquiendos scientias speculativas. Hippocrates copulam carnalem vocabat parvam epilepsiam: quia in ea homo ita a turpi voluptate abripitur, ut videatur esse epilepticus, et rationis mentisque impos: libido enim, ait Nyssenus, lib. *De Virg.* cap. iv et seq., facit homines quasi porcos, quorum oculi in caenum demersi caelum et coelestia aspiciere nequeunt. Cicero in *Hortensio*, asserit luxuriae motum uti maximum est, ita inimicissimum esse sa-

plentie. Hinc Venus, juxta nonnullos, dieta est a ve, quæ est partiæulativa, significans sine, et vix, id est mens, quasi sine mente, amens; aut potius, ut Varro, id est, ligandæ et vinciendo, quia ligat rationem, mentem et voluntatem amantis Venus enim ex homine facit brutum; ex adverso castitas ex homine facit angelum.

PACIFICA, — εἰρηνική, id est, pacis amans, pacem colens in se, et consequenter eandem aliis communicans et concilians; Syrus, plena pax. Ex adverso falsa sapientia, ut heresis, ἐπιείκη, id est, contentiosa est, amans litium, rixarum et bellorum; uti omni ævo, sed præsertim nostro in Gallia, Scotia, Germania, Hollandia, etc., vidimus. Causæ sunt: Prima, quia vera sapientia est donum Spiritus Sancti, qui concedit et pacis est auctor; falsa est enim donum diaboli, qui discordie, belli et seditio-nis est princeps. Secunda, quia sapientia hæc fide et charitate nititur, quæ una eademque est in omnibus fidelibus: unde « multitudine credentium erat cor unum, et anima una, » ait S. Lucas, Act. iv, 32. Ita sapientissimus mortalium fuit rex Salomon, id est pacificus. Hinc Christus, Marc. ix, vers. ult.: « Habete, inquit, in vobis sal, et pacem habete inter vos. » Sal est symbolum sapientie, hujus comes est pax. « Sal quippe sine pax non est virtutis donum, sed damnationis augmentum, » ait S. Gregorius. Unde et sal præcis erat symbolum amicitie, ideoque hospitium ante alios cibos apponi solebat, teste Pierio, Hieroglyph. xii. Unde proverbium: « Non oportet transgredi salem et mensam, » id est, jus amicitie. Sed audi S. Gregorium, II parte Pastor. cap. iv: « Per sal, inquit, sapientia designatur. Qui loqui igitur sapienter nititur, magnopere metuat ne ejus eloquii audientium unitas confundatur. Hic Paulus ait: Non plus sapere quam oportet, sed sapere ad sobrietatem. Hinc in sacerdotis veste juxta divinam vocem tintinnabulis mala punicæ conjunguntur. Quid enim per mala punicæ, nisi fidel unitas designatur? Nam sicut in malo punico uno exterius cortice multa interioris grana continentur: sic immensus Ecclesie populus unitas fidei contegit, quos intus diversitas cæcorum tenet. » Tertia, quia pax non est alia, quam tranquillitas ordinis: ordinare autem est sapientis, ait Aristoteles, lib. I Metaphysic. Quarta, quia Sapientia increata, a qua nostra creata derivatur, est Christus, qui est pax nostra, Ephes. ii, 14, et princeps pacis, sicut ix, 6. Unde suis valedicens, Joan. xiv, 27: « Pacem, inquit, relinquo vobis, pacem meam do vobis » Hinc de Cherubinibus (qui creatæ sapientie primum vivumque sunt exemplar) dicitur Eszech. cap. i, 9: « Junctæque erant pennæ eorum alterius ad alterum, » in signum pacis et concordie. Quinta, quia sapientia est humilis, humilitas autem est mater pacis: unde humiles jugiter sunt in pace cum inter superbos semper

sint jurgia. Sexta, quia sapiens sit omnia a pace constare, omnia vero mala disensione, lite et bello conlari; omni ergo conatu pacem sectatur, lites fugit. Hinc Apostolus, Philipp. iv, 7: « Et pax Dei, inquit, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra et intelligentias vestras. » Vide ibi dicta. Et S. Augustinus, XIX Civit., xiii: « Pax corporis, inquit, est ordinata temperatura partium. Pax animæ rationalis, ordinata requies appetitionum. Pax animæ rationalis, ordinata cognitionis actionisque consensus. Pax corporis et animæ, ordinata vita et sanis alimentis. Pax hominis mortalis et Dei immortalis, ordinata in fide sub æterna lege obedientia. Pax hominum, ordinata concordia. Pax domus, ordinata imperandi atque obediendi concordia cohabitantium. Pax civitatis, ordinata imperandi atque obediendi concordia civium. Pax cælestis civitatis, ordinatissima et concordatissima societas fruendi Deo et invicem in Deo. Pax omnium rerum, tranquillitas ordinis. Ordo est parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio. »

MODESTA, — ἡμεῖς; Syrus, mansueta, demissa, humilis; Tigurina, æqua; Valabius et Pagninus, morigeræ; alii, moderata, humana, facilis, civilis: nam mundi sapientia facit superciliosos, morosos, difficiles; alii, moderata, sedata, honesta, laudabilis: hæc enim omnia significat ἡμεῖς. Modestie mater est humilitas, filia reverentia, soror patientia, magistro exerecenda: nam, ut ait Cicero pro Roseo Comato, quo quisque est solertior et ingeniosior, hoc docet iracundius et laboriosius; et quod ipse celeriter arripuit, tanquam tarde a discipulis percipi videns, discernatur. Porro modestia in schola et disputatione est necessaria, ut refrænet juvenum petulantiam et audaciam; unde modestia ab oratoribus vocatur « Flos et decus adolescentum; » ab Euripide, « donum pulcherrimum deorum; » a S. Ambrosio, « purpura virtutum. » Ejus hæc est sanctio: « Sic habitum, vocem, vultum, gressum compone, ut deceat Deum, ut te ornet, ut proximum seditificet; alioqui deus latet in animo, dedecus patet in voce, vultu, habitu. » Vide dicta Philipp. iv, 3, et S. Nazianzenum, orat. 26, quæ est de moderate in disputatione servanda. Vere S. Bernardus, serm. 36 in Cantio, « Nulla scientia, inquit, ingesta stomacho animæ, si charitate decocta non fuerit, convertitur in pravos noxiosque humores, alique inflationis mentisque tormina facit. »

SUADIBILIS, — id est, persuasus facilis. Græce ὑπεικνέ; Syrus, obediens, obsequens; Pagninus, morigeræ; Tigurina, tractabilis; alii, facile cedens et credens. Ex adverso falsa sapientia, ut heresis, est ἀπεικνέ, id est impersuasibilis, intractabilis, cerebrosa, dura, cervicosa, pertinax, obstinata in sua sententia et errore. Sapientis ergo est rationi credere, veritati cor pandere, errorem agnoscere, sententiam mutare. Unde Apostolus Episcopum; qui est doctor populi, vult esse docibilem, II Tim.

cap. ii, vers. 24. Et Salomon postulans a Deo sapientiam, petit cor docile, Hebr. audiens, III Reg. cap. iii. Docilitas enim est pars prudentiæ, ait Plato apud Macrobius, lib. I in Somnium Scipionis. Quia, ut ait S. Cyprianus, epist. ad Stephanum, Episcopum et doctorem « oportet non tantum docere, sed etiam discere: quia idem melius docet qui quotidie proficit et crescit discendo meliora. » Ita S. Augustinus, S. Damasus alique doctores consulerunt S. Hieronymum in difficultatibus S. Scripture. Vide S. Augustinum in epistolis, quas plures de eis dedit ad eundem. Idem Augustinus ad Dulcitium, Quæst. III: « Ego, inquit, plus amo discere, quam docere. »

Porro τὸ suadibilis dupliciter accipi potest. Primo, passive, ut sit idem quod quæ facile sibi persuaderi « sinit. Secundo, active, « quæ facile persuadet aliis, » quia ipsa facile seipsam ita persuadet: sapientia enim tantum veri et honesti habet speciem, ut illiæ audienti se suadet per seipsum. Ita religio Christiana nil docet absurdum, nil turpe, nil inopinabile; sed omnia nature et recte rationi conformia, uti contra Gentiles docent Eusebius in lib. De Demonstr., Augustinus in lib. De Civit., et alii.

Ex adverso Philosophi et hæretici plurima docent absurda, turpia, incredibilia. Lyeurgus dabat impunitatem adulteriis. Perse cum sororibus et fratribus inibat conjugia. Plato, qui a suis nuncupatur sidus apertie, uxores voluit esse communes, et præposteram libidinem commendat, lib. III De Republ. In solo fere Timæo hæc habet paradoxa, imo contraria: Primum, mundum creatum esse non ex nihilo, sed ex atomis. Secundum, mundum fieri animal intelligens æternum, eo quod pulcherrima creatura, qualis est mundus, non possit esse sine intellectu. Tertium, hoc animal a Deo creatum esse ad ideam alterius animalis. Fingit enim ipse animal aliud universale, æternum, separabile et ideale, cujus exemplar Deus secutus sit in creando. Rursum, Deum esse animal mundi, deinde nere et aqua quasi venisset fuisse colligata. Quintum, terram antiquissimam deorum celo contentorum fieri. Sextum, mundum ait ali senio et consumptione sui ipsius, et tamen æternum esse. Septimum, mundum appellat Deum beatum. Octavum, animam mundi poni in ejus medio, abjectissima scilicet parte. Nonum, stellas censet animalia esse, imo deos. Decimum, solem in secundo a terre circulo stelli a luna positum, quod Astronomi et ratio ipsa confutat. Undecimum, astra ex igne esse fabricata, ideoque ignea. Duodecimum, terram esse circa polum suspensam, antiquissimam et primum motorem Orienti affigit. Tertium, assertum eum moveri falo et naturali necessitate. Quartum, futurorum contingentium non esse determinatam veritatem, nec Deum ea determinate scire. Quintum

filiis spiritui, unde deos facit adulteros. Decimum quartum, omnem animam statui æternam et ingenitam. Decimum quintum, iniquos transmutari in ortu secundo in mulieres, aves et bestias pro ejusque delicto. Decimum sextum, delicta expiari pro ignem et reliquæ elementa. Decimum septimum, deos juniores fecisse hominis corpus ex quatuor elementis secundum atomos. Decimum octavum, mundi generationem ait ex necessitate et mentis cœtu mixtam, quasi Deus coactus fuisset mundum generare, aut facere. Hinc spectat quod de necessitate filiius, scilicet Parcis, scribit lib. X De Republ., et quod alibi habet de fortuna pariter gubernante mundum: et quod Deus necessitati non repugnet. Unde Marsilius, Platonis interpres, duplicem Platonico-rum sententiam affert. Primam Procli, mundum factum esse; secundam, mundum non esse factum, sed semper fuisse et fluxisse a Deo, quasi fiat semper et fiat. Decimum nonum, ante mundum elementa in suis fuisse sedibus inordinate mota, Deum ordinem attulisse et ornatum. Vigimum, mundum esse Deum seipso sufficientem. Vigimum primum, homini dati plures animas, unam a Deo factam, alias duas mortales, perturbationi et libidini obnoxias, factas a Dei filii, id est stellis et demonibus, quarum unam Jacobi, alteram cordi indidit. Vigimum secundum, in Jacore, ait, dii vaticinia expleri statuerunt, membro scilicet rationis experte, ne quis sit sapiens simul et vates. Quare nemo dum sanæ est mentis vaticinatur, sed cum vis prudentis somno, vel morbo oppressa, aut divino aliquo rapto a suo statu est dimota; vaticinia enim esse pronuntiata furentis ingenii. Vigimum tertium, hominem acquirere immortalitatem ex veritatis intensissimo intuitu: unde colligas animam per se non esse immortalem. Vigimum quartum, anima, ait, cum semper divinum colat, ipsuque familiarem demonem in se habeat ornatissimum, fit beata. Hoc familiari demone valde gaudet Platonici, ob id magis suspecti, ut et Socrates. Vigimum quintum, idem alibi docet animam ante corpus exultasse, ideoque cognitionem nostram non esse scientiam, aut potius discentiam, ut ita dicam, sed reminiscientiam, etc. Vigimum sextum, ponit ἀπογγεῖναι, sive raptum rerum omnium, nimirum post duodecim millia annorum (quod spatium ipse magnum annum nuncupat: hic enim præcise continet annos 12334, ait Cicero, lib. II De Natur. deor.) omnia præterita in integrum revocanda esse, ut iterum fiat eo modo quo facta sunt.

Aristotelis, qui a S. Hieronymo et aliis vocatur miraculorum naturæ et ingenii, paradoxa sunt: Primum, mundum fuisse ab æterno. Secundum, primum motorem Orienti affigit. Tertium, assertum eum moveri falo et naturali necessitate. Quartum, futurorum contingentium non esse determinatam veritatem, nec Deum ea determinate scire. Quintum

tum, de anime mortalitate ita subinde loquitur, ut nonnulli asserant eum potuisse animam esse mortalem: licet alii verius contrarium opinentur. *Secundum*, censet licere partum abigere, et liberis necem parare. *Septimum*, docet Dei providentiam non se extendere ad singularem. *Octavum*, lib. *De Bonor. fortun.*, negat Deum curam gerere fortiorum. *Nonum*, negat Dei providentiam se extendere infra lunam, Deumque curare sublimaria, si credimus Clementem, lib. *V Stromat.*, Nazianzenam, orat. *4 De Theolog.*, Ambrosium, *I Offic.* cap. *xiii Decimum*, motum et tempus censuit esse perpetuum, ideoque infinitum. *Undecimum*, ex nihilo nihil fieri: unde inferunt Deum non creasse mundum, sed omnia fecisse ex pre-jacente materia. Plura vide apud S. Justinum, lib. *De Erroribus*. Aristotelis, Stoicorum et Epicureorum absurda dogmata recensit *Act. xvii, 18*.

Vere Psalles, *Psal. cxviii, 85*: « Narraverunt, inquit, mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua; » nam in vera sapientia tum increata, tum creata et derivata, est « Spiritus intelligentie, sanctus, ait Sapiens, cap. *vii, vers. 22*, unicus, multiplex, subtilis, disertus, mobilis, incoinquans, certus, suavis, amans bonum, acutus, quem nihil vetat, humanus, benignus, stabilis, securus, etc., intelligibilis, mundus, subtilis; omnibus enim mobilibus mobilior est sapientia, attingit autem ubique propter suam nondum in-

BONIS CONSENTIENS. — Hoc epithetum non est in Greeco et Syro. Illudque expungit Prosper, lib. *De Lib. Arbit.*; Dionysius, Cajetanus, Catharinus, Gagneus et alii: legunt tamen Romani codicis. Videtur ergo additum ad explicandum et determinandum in *suavis*, nimirum quod sapientia sibi bona persuaderi sinat, non mala, ut bonis tam rebus quam hominibus sit consentiens, non malis, nimirum eis credendo, eorum bona consilia et opera probando, imitando, diligendo et promovendo, nulli invidendo aut resistendo, neminem vituperando, et a sancto opere impediendo. Ex adverso haereses et heretici bonis dissentiant, malis consentiunt. Ita Lutherus in *Colloquiis mensalibus* respicit Chrysostomum ut loquacem, Basilium ut abjectum, Cyprianum ut infirmum Theologum, Hieronymum ut errantem et de haeresi suspectum, ac omnibus praefert Apologiam sui Melancthonis: qui et alibi satanico fastu intonat, nihil se curare, si mille Cypriani, mille Augustini, mille Ecclesiae contra se starent.

Moraliter: S. Augustinus, *serm. 12 De Verbis Apost.*: « Nihil, ait, in te alteri resistit? vide ne forte ideo non sit bellum, quia pax perversa est, forte in totum carni consentiens, et nulla rixa est. »

PLENA MISERICORDIA. — Syrus *רחמים rachame*, id est, miseracionibus ex intimis visceribus manantibus. Sapientia enim novit, didicisse illud Christi: « Beati misericordes, quoniam ipsi mise-

ricordiam consequentur, » *Matth. cap. v, vers. 7*. Ita S. Cyprianus, *serm. De Lepros.*: « Doleo, ait, fratres, vobiscum. Cum singulis copul peccatum meum, cum jaecibus jacere me credo, cum prostratus fratibus et me prostravit affectus. » Talis quoque fuit S. Job, ut palet cap. *xxxi*, et S. Paulus, *II Cor. cap. xi, vers. 29*: « Quis, ait, infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror? » et S. Leo, *serm. 40 Quadragesima*: « Pulchrum valde est et divina nevolentiae comparandum, sui quemque in alt meminis. » Porro Plinius, lib. *ii, cap. vii*, nem divinam ponit in beneficentia: nam qui atheus dubitat de Deo et numine, deos vero censet ab hominibus factos, fuisse non alios, quam viros fortes et beneficos. « Deus, ait, est mortali juvare mortalem: et haec ad eternam gloriam via. Hac proceres Iere Romani: hac nunc caelestis passu cum liberis suis vadit maximus omnis auctor Vespasianus Augustus, fessis rebus subveniens. Hic est vetustissimus referendi benemeritis gratiam mos, ut tales numinibus ascribantur. Quippe et aliorum omnium nomina deorum, et quae supra retuli siderum et hominum, nata sunt meritis. »

Misericors ergo et beneficus suis clientibus est Apollo, Aesculapius et Jupiter, id est, juvans patre. Idem de beneficiis in deos relatis censet Cicero, lib. *ii De Legibus*, et ex eo Lactantius, lib. *I Insti.*

ET FRUCTIBUS BONIS, — puta bonis operibus; haec enim sunt effectus, partus et fructus sapientiae.

NON JUDICANS. — Multi codices et interpretes delent in *non*, et in *judicans* neclunt sequenti, leguntque *judicans sine simulatione*, *q. d. Judicans sincere*, non fecte et simulate; verum codices Romani, Lovanienses, Lugdunenses, Regii et caeteri, aeque ac Syrus et Graecus legunt, *non judicans*; Pagninus et Tigurina, *nihil dissidians*, scilicet temere, non usurpans sibi minus iudicandi, non faciens se iudicem aliorum eos carpendo, censurando, spernendo, juxta illud Christi: « Nolite iudicare, ut non iudicemini, » *Matth. vii, 1, q. d. Nolite in aliorum facta et mores curiose inquirere, carpere, censurare, damnare: ita fiet, Deo iuste disponente, ut vicissim ab aliis non iudicemini, censuremini et dannemini.*

Secundo, Graecum ἀδικήσας quasi passivum noster Turrianus, lib. *IV De Dogmat. charact.*, vertit passive, *quae non iudicatur* quia scilicet certa et indubitata est, ut ipsa potius de aliis iudicare debeat, quam iudicari; quomodo Apostolus ait spiritualiam a nemine iudicari, *I Corinth. ii, 15*. Hinc S. Augustinus, lib. *De Grat. et Lib. Arbit. ad Valent.*, cap. ultim., ἀδικήσας vertit, *inastimabilis*, *q. d. Sapientia adeo sublimis et pretiosa* est, ut superet omne hominum iudicium et aestimationem; de qua re vide Baruch, cap. *iii, 16* et seq. uent, et *Job xxxviii, 13* et seq. *Tertio*, aliqui ἀδικήσας ver-

tunt, *nihil hesitans*, non dubitans, non mutans, sed resoluta, certa et secunda de veritate.

SINE SIMULATIONE, — ἀνεπίσταται, sine hypocrisi; Pagninus, *nihil simulans*. Ex adverso falsa sapientia, ut haeresis et heretici, simulat veritatem, sinceritatem, castitatem, pacem, sanctitatem, cum molliuntur doceantque falsitatem, hypocrisin, libidinem, bellum omneque scelus: sunt ergo lupi vestiti pelle ovina, ut ait Christus, *Matth. vii, 17*. Vere *Ser. cap. i, vers. 3*: « Spiritus Sanctus, ait, discipline effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus quae sunt sine intellectu; » et cap. *vii, 13*: « Quam sine fictione didici, et sine invidia communi, et honestatem illius non abscondo. »

Vide actus et mores hypocritarum graphice depingentem S. Gregorius, *X Moral. xvi, alias xxvii*.

FRUCTUS AUTEM JUSTITIE IN PACE SEMINATUR, FACIENTIBUS PACEM. — Syrus, *is qui sunt pacifici*. « Justitia, » id est sapientiae; sapientia enim practica, de qua hic agit, est justitia, id est, complexio omnium virtutum (1). Concludit Jacobus totius capituli de sapientia et magistris discursum hoo quasi epiphonemate, quo sapientie usum, fructum et premium assignat et complectitur, *q. d. Dixi sapientiam plenam esse misericordia et fructibus bonis, quia sapientia et sapiens certo scit hos justitie, id est virtutis honorumque operum, fructus esse crasi semen aeternae felicitatis et gloriae, quam quasi copiosam segetem ac premium metet in caelo; scilicet pariter se hoc semen serere debere in pace, pacem et mutam concordiam studere colendo, et inter dissidentes conciliando; cura seges haec et merces solis pacis cultoribus procreta et promissa sit, non superbis, non contentiis, non facientibus schismata, non se, et sua dogmata factaque jaecantibus, qui alios contemunt, ut soli sapere videantur: hos enim toto capite taxavit S. Jacobus. Nam, ut ait Origenes, *hom. 13 in Levit.*, Deo grata opera nostra, quantumlibet in se bona, esse nequeunt, nisi in pace peragantur, adeo ut et sacrificium eius qui a fratre dissidet, ei non placeat, juxta illud Christi, *Matth. v, 23*: « Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid adversum te, vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum. » Antitropha huic Jacobi sententia est illa S. Pauli, sub idem tempus ad eosdem edita, *Hebr. xii, 11*, cum de disciplina ait, quod a fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet justitiae; » et: « Quae seminaverit homo, haec et metet. Quoniam qui seminat in carne sua, de carne et metet coram plationem; qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam aeternam, » *Galat. vi, 8*; et*

illud Psalms de Apostolis et doctoribus. « Eunt ibant et flebant mittentes semina sua: venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos, » *Psal. cxxv, 6*.

Nota: in *facientibus pacem*, id est opera pacis, quae scilicet ad pacem conciliandam et augendam faciunt, qui scilicet et sibi et aliis pacifici sunt, ut vertit Syrus: sic enim in Scripturis jubemur facere misericordiam, iustitiam, iudicium, pietatem, etc., id est, opera misericordiae, iustitiae, iudicii, pietatis, etc.

Moraliter: Nota quanta sint comoda pacis. *Primum*, quod Deo sit gratissima, unde ipse vocatur Deus pacis et dilectionis, *I Cor. xiii, 11*. *Secundum*, quod pax sit via ad caelum, adeoque inchoatio vite caelestis. In caelo enim unum e summis Sanctorum gaudiis est summa aeternaque omnium pax. *Tertium*, quod pax sit ipsa Dei et SS. Trinitatis similitudo: in Deo enim cum sint tres personae, una tamen voluntas est, unus amor, unus omnium sensus et consensus. Audi Nazianzenum, orat. *2 De Pace*. « Non minus, ait, quam ipsa secum divinitas (nisi hoc nimis magnifice dictum videatur) inter nos consentimus, concordisque sumus, labiumque unum et vox una existimus: contrario tamen modo atque illi qui turrim olim extruebant; animo atque ore Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum celebramus, idque de nobis praedicatur quod vere in nobis sit Deus, eos, a quibus unitur, unius. *Quartum*, quod Christus ideo e caelo descendit, ut pacem hominibus cum Deo et secum afferret. Unde S. Chrysostomus, *hom. 18 in I ad Corinth.*: « Ut in Christo, ait, uniamur, multa movere nos debent, quia ipse est caput, nos corpus; ipse fundamentum, nos aedificium; ipse vitis, nos palmites; ipse pastor, nos oves, » etc. *Quantum*, quod pax vitam suavissimam efficit. Vide S. Bernardum, *serm. v De Assumpt. B. Virg.*: « Unitas, ait, Sanctorum alia est quae justificat, alia quae glorificat; una meritum, altera praemium; unitas quae in hac vita habetur, est decus suavitatis, de qua scriptum est: Ecce quam bonum et quam iuandum habitare fratres in unum. Cum enim descripsisset Propheta pulchritudinem, non tacuit utilitatem: quoniam illic mandavit Deus benedictionem et vitam: hic benedictionem, illic vitam aeternam. » Plura de pace dixi *Isaia ii, 4*, et *Philip. i*, et seq. *Ephes. iv, 3*, *Coloss. iii, 13*.

Porro ut haec pax cum Deo, nobiscum et cum proximis habeatur, nobis, id est nostris concupiscentiis, inferendum est bellum. Unde S. Augustinus, *serm. 6 De Verbis Apostoli*: « Et si spiritus, ait, concupiscit adversus carnem, et si modo rixa est in ista domo, maritus litigans, non pernicem, sed concordiam quaerit. »

(1) « Ille » s) « qui ».